

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra nederlandistiky

Valse vrienden tussen het Duits en het Nederlands

False friends between German and Dutch

Magisterská diplomová práce

Nizozemská filologie

Beáta Buchníčková

Vedoucí práce: prof. dr. Wilken Engelbrecht, cand. litt.

Olomouc 2016

Ik verklaar dat ik mijn masterscriptie zelfstandig heb geschreven en alle gebruikte bronnen heb vermeld.

Prohlašuji, že jsem svou magisterskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu, kterou jsem použila.

V Olomouci dne

Beáta Buchníčková

Dankbetuiging

Ik wil graag van harte mijn dank betuigen aan mijn begeleider prof. dr. Wilken Engelbrecht voor zijn waardevolle adviezen.

Inhoud

Inleiding	1
1. Definitie van valse vrienden.....	3
1.1 Geschiedenis van valse vrienden	4
1.2 Geschiedenis van het onderzoek van valse vrienden	6
2. Criteria voor het ontstaan van valse vrienden	9
2.1 Het etymologische principe.....	9
2.2 De formele gelijkenis	9
2.3 De semantische beperking.....	10
3. Verschillende soorten valse vrienden.....	15
3.1 Toevallige valse vrienden	15
3.2 Semantische valse vrienden	16
3.2.1 Etymologische ontwikkeling.....	17
3.3 Valse vrienden binnen één taal en tussen twee talen	18
3.4 <i>Faux amis de forme</i> en <i>faux amis de sens</i>	19
4. Interferentie tussen twee talen.....	21
4.1 Interferentiefouten.....	22
4.2 Valse vrienden en ‘nog valsere vrienden’	24
4.3 De oefeningswoordenboeken	25
4.4 Syntagmatische verbanden binnen de woordenschat	26
4.5 De positie van het Nederlands en de volgorde van de zinsdelen in het Nederlands	28
4.6 Lexicaal-semantische interferentiefouten	32
4.6.1 Het grote aantal van de aanpappende vrienden	33
4.6.2 Het bijzondere geval 1: modale werkwoorden en hulpwerkwoorden	34
4.6.3 Het bijzondere geval 2: <i>er is</i> , <i>er zijn</i> en andere onzekere kandidaten	38
4.6.4 Het bijzondere geval 3: positiewerkwoorden, infinitieve en sommige voegwoorden	40
4.7 Interferentiefouten op het gebied van de pragmatiek	44
4.8 Interferentiefouten in het morfo-syntactische gebied: sommige opmerkingen	46
5. Valse vrienden als een semantisch fenomeen	48
5.1 Valse vrienden zonder overlappingen in de betekenis	52
5.2 Valse vrienden met overlappingen in de betekenis	54
Conclusie.....	59
Bronnen.....	62
Resumé in het Tsjechisch.....	63
Resumé in het Duits	64
Annotatie.....	65

Inleiding

In mijn masterscriptie zal ik me bezighouden met het thema van zogenaamde ‘valse vrienden’ tussen het Duits en het Nederlands. Dit thema heb ik gekozen, omdat ik in mijn bachelorscriptie ook een vergelijking tussen deze beide talen heb beschreven en mijn bachelorstudie bestond uit een combinatie van deze twee talen. Aan het begin van mijn studie Nederlands had ik vaak moeite met valse vrienden, want ik heb erg lang Duits gestudeerd en daarom heb ik altijd sommige woorden verward. Ik ben eigenlijk altijd valse vrienden tussen het Duits en het Nederlands tegengekomen.

Er zijn namelijk erg veel valse vrienden tussen het Duits en het Nederlands. Deze twee talen lijken op elkaar en dat is de reden daarvoor, waarom de mensen bij het gebruik van valse vrienden veel fouten maken. Ze weten het niet, ze doen het niet opzettelijk. Valse vrienden laten ons zien dat woorden die in twee verschillende talen (bijna) precies hetzelfde geschreven of uitgesproken worden niet altijd dezelfde betekenis hebben, bijvoorbeeld het Nederlandse woord *bellen* betekent in het Duits **anrufen** en niet **bellen**, wat in het Nederlands *blaffen* betekent. Met de voorbeelden wil ik op fouten wijzen die worden gemaakt als men de betekenis van het woord niet verifieert.

In het eerste hoofdstuk zal ik me met de definitie van valse vrienden bezighouden, daarna wil ik de geschiedenis van valse vrienden beschrijven en zal ik ook beschrijven, wanneer het begrip valse vrienden eigenlijk is ontstaan. Verder zal ik over de belangrijkste auteurs schrijven die met het onderzoek van valse vrienden bezig waren. Tenslotte van het eerste hoofdstuk zal ik me met de geschiedenis van de Nederlandse taal bezighouden, ik zal aan de hand van het artikel van Bruno De Soomer (Soomer 1999:98) de ontwikkeling van de benamingen *Duits* en *Nederlands* beschrijven.

Hoofdstuk twee zal criteria voor het ontstaan van valse vrienden behandelen. Ik zal de drie belangrijkste criteria beschrijven: het etymologische principe, de formele gelijkenis en de semantische beperking. Dit hoofdstuk zal ik aan de hand van het artikel van Irene Doval Reixa (Reixa 1998:280) behandelen. Ze gebruikt de valse vrienden tussen het Duits en het Spaans als voorbeelden voor de drie belangrijkste criteria voor het ontstaan van valse vrienden.

In het derde hoofdstuk zal ik verschillende soorten valse vrienden beschrijven, dat wil zeggen toevallige en semantische valse vrienden aan de hand van de literatuur van

Erlijn van Genuchten (Genuchten 2014:7). Verder zal ik de verschillen tussen valse vrienden binnen één taal uitleggen, en valse vrienden tussen twee talen en daarvoor zal ik de literatuur van de auteurs Carlo Milan en Marlon den Breejen gebruiken. De literatuur van deze twee auteurs zal ook als bron dienen, als ik tenslotte van dit hoofdstuk zal uitleggen wat de begrippen *faux amis de forme* en *faux amis de sens* betekenen.

Hoofdstuk vier zal aan de interferentie tussen beide talen gewijd zijn. Aan het begin van dit hoofdstuk zal ik me met interferentiefouten, oefeningswoordenboeken en syntagmatische verbanden binnen de woordenschat bezighouden en daarvoor zal ik het artikel van Heinz Eickmans (Eickmans 1989:38) gebruiken. Aan de hand van de literatuur van Bruno De Soomer (Soomer 1999:100) zal ik ook over de Nederlandse volgorde van de zinsdelen, over lexicaal-semantiche interferentiefouten tussen het Duits en het Nederlands, over interferentiefouten in het gebied van de pragmatiek tussen het Duits en het Nederlands en tenslotte ook over interferentiefouten in het morfo-syntactische gebied tussen het Duits en het Nederlands schrijven.

In het hoofdstuk vijf zal ik met valse vrienden als een semantisch fenomeen bezig zijn. Aan het begin van het hoofdstuk vijf zal ik verschillende auteurs vergelijken die valse vrienden als een semantisch fenomeen beschrijven. Verder zal ik de twee tabellen van Marlon den Breejen laten zien en beschrijven. In de eerste tabel worden valse vrienden zonder overlappings in de betekenis beschreven in tegenstelling tot de tweede tabel, waar valse vrienden met overlappings in de betekenis worden beschreven.

In de conclusie van mijn scriptie worden alle deze feiten nog een keer samengevat.

1. Definitie van valse vrienden

Valse vrienden laten ons zien dat woorden die in twee verschillende talen (bijna) precies hetzelfde geschreven of uitgesproken worden, niet altijd dezelfde betekenis hebben. Valse vrienden worden volgens Carlo Milan¹ op de volgende manier gedefinieerd [geciteerd in (Breejen² 2013:4)]:

Es handelt sich um Wörter, die in zwei oder mehreren Sprachen die gleiche oder eine sehr ähnliche Form aufweisen, so dass wir fälschlicherweise annehmen, sie müssten das gleiche bedeuten. Deshalb erweist sich ein solches Wort als ein ‚falscher Freund‘: es scheint das Übersetzen zu erleichtern, erschwert es indes durch die von der Lautgestalt ausgehende verführerische Wirkung.

Het begrip ‘valse vriend’ is gebaseerd op het feit dat het verschijnsel een vriend van de vertaler lijkt te zijn, maar het werk niet vereenvoudigt maar juist bemoeilijkt. Daarom wordt vaak over valse vrienden van de vertaler gesproken. Er bestaan nog andere begrippen voor dit fenomeen zoals *falsche Freunde* in het Duits, *faux amis*, *mots-frères* en *faux frères* in het Frans, *trap words*, *trouble-makers*, *false friends* en *false cognates* in het Engels, *falsos gemelos* in het Spaans en *falsi amici* in het Italiaans (Breejen 2013:4).

Valse vrienden worden vaak als een deel van de negatieve interferentie genoemd. Dat betekent dat sommige eigenschappen van de moedertaal op de andere taal overgedragen worden, hoewel de andere taal het niet toestaat. Dit fenomeen zal ik in het hoofdstuk vijf nog precies uitleggen.

Het vaakst gebruikte begrip (en zijn letterlijke vertalingen naar andere talen) *valse vrienden* stamt uit het Frans (oorspronkelijk dus *faux amis*). Het onderzoek is in de 20ste eeuw tussen het Frans en het Engels begonnen (Breejen 2013:5).

¹ Carlo Milan is een Romaanse linguïst. Hij was een professor aan de Otto-Friedrich universiteit in Bamberg in Duitsland. Vandaag werkt hij als een bestuurder van MILAN magazine in Berlin.

² Marlon den Breejen was een studente aan de universiteit in Utrecht. Ze studeerde Duitse taal en cultuur.

1.1 Geschiedenis van valse vrienden

Het feit dat de talen van dezelfde afstamming of oorsprong zich verder ontwikkelen, veranderen en zich steeds meer gaan onderscheiden, is natuurlijk veel ouder dan de 20ste eeuw. Taalverandering is iets wat altijd plaatsgevonden heeft en nog altijd plaatsvindt. Daarom zijn valse vrienden waarschijnlijk precies zo oud zoals het eerste taalcontact (Breejen 2013:5).

Volgens Carlo Milan is het Latijn de belangrijke oorzaak voor valse vrienden in Europa [geciteerd in (Breejen 2013:5)]:

Der Siegeszug des Lateins durch die Länder Europas hat nicht nur für die Bildung eines gemeinsamen europäischen Wortschatzkerns, für zahlreiche Internationalismen gesorgt, sondern auch für eine erneute babylonische Sprachverwirrung. Denn die vom Latein stammenden und in die romanischen wie aber auch in andere Sprachen eingeflossenen Wörter haben nicht immer ihre ursprüngliche Bedeutung beibehalten. Nicht selten sind sie zu einem bestimmten Zeitpunkt in einer Sprache erstarrt, in einer anderen haben sie sich dagegen weiterentwickelt und dabei Form und Bedeutung geändert. Die Folgen davon sind Missverständnisse.

Carlo Milan spreekt hier over valse vrienden met dezelfde afstamming, namelijk het Latijn en deze valse vrienden hebben in verschillende talen andere betekenissen gekregen. Sommige valse vrienden hebben vanaf een bepaald tijdstip dezelfde betekenis behouden, andere valse vrienden hebben zich nog verder ontwikkeld en totaal andere betekenis gekregen (Breejen 2013:5).

Ook Irene Doval Reixa³ beschrijft in haar artikel deze problematiek. Volgens haar hebben alle Europese talen hun basis in het Grieks en in het Latijn. Het Latijn was de belangrijkste bron die voor de Europese talen de algemene woordenschat heeft geleverd. Dat bevestigen bijvoorbeeld Duitse woorden zoals **Universität**, **Professor**, **Tempel**, **Format**, **Dokument** of **Garantie**. Bij het ontstaan van de algemene Europese woordenschat heeft ook de kerstening in de middeleeuwen een belangrijke rol gespeeld

³ Irene Doval Reixa is een professor aan de universiteit Santiago de Compostela in Spanje. Vroeger heeft zij aan de universiteit Freie Universität Berlin gestudeerd.

en dat bewijst bijvoorbeeld het Nederlandse woord *missie* – in het Duits **Mission**, in het Zweeds ‘mission’ en in het Latijn ‘missio’ (Reixa 1998:278).

Verder schrijft Irene Doval Reixa in haar artikel over de vervanging van het Latijn door het Frans in de 17^e eeuw. Vooral in het maatschappelijke leven, in de kleding, cosmetica, gastronomie, het theater, de dichtkunst, diplomatie en in het verkeer heeft men deze Franse internationalismes aangetroffen. Van deze tijd zijn bijvoorbeeld de Duitse woorden zoals **Konfitüre**, **Marmelade**, **Garderobe**, **Balkon**, **Parfüm** of **Terrasse** afkomstig (Reixa 1998:278).

In de 19^e eeuw is op grond van de industriële revolutie en het kolonialisme een nieuwe Europese taal op de voorgrond getreden, het Engels. Deze taal heeft in de loop van de 20ste eeuw op grond van de verdere ontwikkeling van de media een steeds belangrijkere plaats bereikt (Reixa 1998:278).

Deze algemene culturele traditie heeft plaats gemaakt voor veel internationalismes, dat betekent voor een gemeenschappelijke woordenschat in verschillende talen. Deze woordenschat heeft in elke taal een eigen semantische ontwikkeling beleefd. De woordenschat werd in zijn gebruik beperkt, verbreed of verplaatst en daarom heeft het lexicon ondanks de gemeenschappelijke afstamming verschillende betekenissen aangenomen (Reixa 1998:278).

Door de beperking, verbreding of verplaatsing van de woordenschat spreekt men over valse vrienden. Irene Doval Reixa noemt in haar artikel de auteur Mario Wandruszka⁴ die zegt dat men het ontstaan van valse vrienden alleen door toevallige verschuivingen van de betekenis binnen twee talen kan uitleggen. Volgens hem was het resultaat van deze toevallige verschuivingen van de betekenis de homonymie met verschillende betekenissen in beide talen. Bovendien noemt Irene Doval Reixa nog een andere auteur Hans Martin Gauger⁵ die naar het subjectieve karakter van valse vrienden verwijst. Volgens hem ontstaat een valse vriend alleen met betrekking tot iemand, dus valse vriend bestaat niet werkelijk tussen twee talen maar betreft altijd een bepaalde spreker. Er is een individuele realisatie nodig waardoor uit een potentieel valse-vrienden-paar

⁴ Mario Wandruszka was een Oostenrijkse linguïst. In 1938 verkreeg hij het doceerrecht voor het vak Romaanse filologie. Hij was een professor aan de universiteit in Tübingen en in Salzburg.

⁵ Hans Martin Gauger is een Duitse linguïst en auteur. Vandaag werkt hij als een literatuurcriticus voor de krant Frankfurter Allgemeine Zeitung.

een reële valse vriend ontstaat want niet elk mogelijk paar betekent voor elke spreker een probleem (Reixa 1998:279).

1.2 Geschiedenis van het onderzoek van valse vrienden

Voor de eerste keer werd er over valse vrienden tussen het Duits en het Nederlands in 1919 gesproken in verband met het boek *Deutsch-Holländisch: eine Zusammenfassung der wichtigsten, dem Holländer nicht ohne weiteres verständlichen deutschen Wörter* van Jacob Gerzon⁶. Daarna werd er in 1928 over valse vrienden of liever gezegd over faux amis gesproken in Parijs in verband met het boek *Les Faux Amis ou les trahisons du vocabulaire anglais* (Valse vrienden of de verraders van het Engelse vocabulaire) van de auteurs Maxime Koessler en Jules Derocquigny. Jules Derocquigny⁷ heeft in 1931 nog een bijdrage *Autres mots anglais perfides* (Andere verraderlijke Engelse woorden) daartoe geschreven. In de jaren zestig heeft de Zwitser Louis Dupont twee boeken over valse vrienden in het Spaans en in het Italiaans gepubliceerd: *Les faux amis espagnols* (De Spaanse valse vrienden) en *Les pièges du vocabulaire italien* (De struikelblokken van het Italiaanse vocabulaire) (Breejen 2013:6).

Het boek *Les Faux Amis ou les trahisons du vocabulaire anglais* van Koessler en Derocquigny wordt ook door Irene Doval Reixa in haar artikel vermeld. Ze schrijft dat deze twee auteurs de term *faux amis* hebben ontwikkeld. Volgens Maxime Koessler en Jules Derocquigny probeert men met deze term het geheel van de lexicale interferenties die door de taalverwerving en de vertaling tussen twee talen zijn ontstaan aan te duiden (Reixa 1998:280).

Verder werden er vooral in de jaren zestig en zeventig meerdere boeken, artikelen en woordenboeken, waarin verschillende Europese talen vergeleken werden, gepubliceerd. Daar kan men heel veel vergelijkingen tussen verwante talen zoals bijvoorbeeld tussen het Duits en het Engels, maar ook relatief onverwachte vergelijkingen zoals bijvoorbeeld tussen het Duits en het Italiaans vinden (Breejen 2013:6).

⁶ Jacob Gerzon was leraar Duits aan de Hogere Burgerschool in Wageningen. Hij gaf de aanstoot tot de oprichting van de Vereniging van Leraren in Levende Talen in Nederland.

⁷ Jules Derocquigny was leraar aan het lyceum in Montpellier in Frankrijk.

1.3 Geschiedenis van de Nederlandse taal

Bruno De Soomer⁸ beschrijft in zijn artikel de typische leermoeilijkheden van Nederlanders die Duits leren. Hij begint zijn artikel met het overzicht van de ontwikkeling van het Nederlands. Hij houdt zich met het Nederlandse volkslied *Wilhelmus* bezig. In dit lied wordt over het *Duitse bloed* gezongen. Volgens Bruno De Soomer worden Nederlanders in het algemeen niet als bijzonder Duitsvriendelijk beschouwd maar ten minste in het volkslied zijn ze *van Duits bloed*. Wat betekent echter precies het woord *Duits*? Het stamt etymologisch uit ‘*diutisc*’ en het geeft de *taal van het volk* in tegenstelling tot de taal van de heersers, de elite aan. De taal van de heersers was destijds vaak het Latijn. Oorspronkelijk heeft het begrip ‘deutsch’ niet als benaming van een bepaald idioom gediend maar het was een goede benaming voor de nieuw ontstaande eenheidstaal. Nadat de Fransen al lang ‘fränkisch’ hadden gesproken, konden de Duitsers die volgens de Fransen en de Engelsen ‘allemanisch’ of eenvoudig ‘germanisch’ hebben gesproken, deze naam niet meer voor zichzelf gebruiken. Vanwege deze omstandigheid hebben ze voor de benaming ‘deutsch’ beslist. Wat de Nederlanders betreft, hebben ze eerst ‘nederduitsch’ gesproken, later hebben ze de benaming ‘nederlands’ overgenomen. Volgens Angelsaksen, schrijft Bruno De Soomer, spreken de Nederlanders tot nu toe nog ‘Dutch’ (Soomer 1999:98).

Verder analyseert Bruno De Soomer het feit dat de Nederlanders en Duitsers het gelijke woord voor de benaming van hun talen hebben gebruikt en dat is volgens hem een blijkbaar uitdrukking daarvoor hoe erg beide talen met elkaar verwant zijn. De nauwe verwantschap van beide talen kan betekenen dat de kleinere broer van de grotere tot nu toe met een zekere hooghartigheid beschouwd wordt. Dat kan reden daarvoor zijn, waarom in de hoofden van de Duitsers het vooroordeel is ontstaan dat het Nederlands een dialect van het Duits is (Soomer 1999:98).

Bij alle gelijkenissen zijn de verschillen toch groot genoeg om een overeenstemming mislukken te laten. De linguïsten zijn vandaag eraan gelijk dat beide talen verschillende systemen zijn die zich verschillend hebben ontwikkeld en een zelfstandige literatuur hebben geschapen. Hoe verschillend de ontwikkeling van beide talen is verlopen, kan een kleine opmerking van Bruno De Soomer ophelderen:

⁸ Bruno De Soomer werkt als leraar Duits en Nederlands als vreemde taal bij Centrum voor volwassenenonderwijs in Brussel.

Das heutige Niederländisch unterscheidet sich vom Mittelniederländischen – wie es sich z.B. im um 1260 entstandenen Tierepos ‘Van den Vos Reinaerde’ (Reineke Fuchs) darbietet – weit weniger als das heutige Deutsch vom Mittelhochdeutschen – wie man es z.B. im um 1200 geschriebenen ‘Nibelungenlied’ vorfindet. Insbesondere flämische Dialektsprecher haben noch eine relativ gute Chance, einen mittelniederländischen Text zu verstehen, während ein zeitgenössischer Deutscher seinem Nibelungenlied in der Urfassung vermutlich kaum mehr einen Sinn abzugewinnen vermag (Soomer 1999:99).

2. Criteria voor het ontstaan van valse vrienden

Irene Doval Reixa noemt in haar artikel drie verschillende criteria voor het ontstaan van valse vrienden en dat zijn: het *etymologische principe*, de *formele gelijkenis* en de *semantische beperking* (Reixa 1998:280).

2.1 Het etymologische principe

Volgens Maxime Koessler en Jules Derocquigny is de etymologische verwantschap de basisvoorwaarde voor het bestaan van een paar valse vrienden. Maar Mario Wandruszka becommentarieert dit uitvoeriger. Volgens hem ontstaat een valse vriend door interlinguale homoniemen en door het toevallig optreden van dezelfde klanken in de talen. Hans Martin Gauger bedoelt dat deze etymologische verwantschap niet noodzakelijk tot de term valse vriend behoort. Volgens hem moet deze term strikt synchronisch gedefinieerd worden en niet historisch zoals Maxime Koessler en Jules Derocquigny het hebben gedaan (Reixa 1998:281).

Irene Doval Reixa schrijft in haar artikel dat zij het etymologische principe noodzakelijk voor de definitie van valse vrienden vindt. Een toevallig formeel gelijkend woordpaar geeft geen semantische overeenkomsten en veroorzaakt daarom ook geen interferenties bij de vertaling (Reixa 1998:281).

Voor het verwezenlijken van interferenties is niet voldoende dat twee woorden van twee verschillende talen door puur toeval quasi tot homoniemen worden. Deze homoniemen zijn alleen de oorzaak voor fouten als ze in een vergelijkbare context verschijnen en de spreker op een of andere manier een verbinding tussen beide talen maakt (Reixa 1998:281).

2.2 De formele gelijkenis

Het principe van de formele gelijkenis van de woordparen treedt bijna bij alle definities van valse vrienden op. Wij moeten echter alleen volgens ons gevoel beslissen welke woorden gelijk zijn en welke niet en daarom hangt dit criterium met subjectiviteit samen. Irene Doval Reixa noemt voorbeelden die blijkbaar een formele gelijkenis

hebben zoals **Konkurrenz** in het Duits en ‘concurrència’ in het Spaans. Aan de andere kant noemt ze voorbeelden bij welke de gelijkenis niet zo duidelijk is zoals **Prozedur** in het Duits en ‘procedimiento’ in het Spaans. Bij deze woorden moet men beslissen of de formele gelijkenis voldoende is voor het vormen van een valse vriend (Reixa 1998:282).

Ondanks dit alles wordt dit criterium geaccepteerd door de meeste auteurs die zich met het fenomeen valse vrienden hebben beziggehouden. Één van de uitzonderingen is Hans Martin Gauger. Hij geeft de formele gelijkenis als een noodzakelijke veronderstelling op en last in de categorie van valse vrienden ook gevallen van polysemie tussen twee talen zonder formele gelijkenis in. Hij verklaart dat één van de groepen valse vrienden ontstaat als in één taal twee of meerdere betekenissen over twee of meerdere materiële verschillende woorden zijn verdeeld terwijl ze in de andere taal materieel gezien door één enkel woord uitgedrukt worden, bijvoorbeeld het Spaanse woord ‘esperar’ beantwoordt aan twee verschillende Duitse werkwoorden **hoffen** en **warten** (Reixa 1998:282).

Irene Doval Reixa is een voorstander van de mening dat de gevallen van polysemie of ongelijke semantische verdeling in twee talen buiten het concept van valse vrienden moeten worden beschouwd. Het criterium van de formele gelijkenis is de veronderstelling voor elke definitie van valse vrienden en stelt de algemene basis voor waarop mogelijke interferenties berusten. Natuurlijk treden er vele andere diverse semantische interferenties op maar dat vormt geen reden om deze alle met het verschijnsel valse vrienden te identificeren (Reixa 1998:282).

2.3 De semantische beperking

- de formele valse vrienden

De term valse vrienden is niet alleen tot de semantische verschijningen beperkt maar deze term omvat ook fonologische, orthografische, morfologische en syntactische fenomenen. De eerste linguïst die deze theorie heeft verdedigd was Günther Haensch¹. Hij heeft ook woorden tot de groep van valse vrienden gerekend die in beide talen

¹ Günther Haensch is een Duitse linguïst. Hij studeerde Romaanse talen en geschiedenis aan de universiteiten in Genève, Barcelona en München. Hij publiceerde verschillende werken over Spaanse en Franse taal en cultuur.

dezelfde wortel hebben maar verschillen in de spelling of in de uitgang tonen en daarmee voor fouten kunnen zorgen. Men kan dat zien bijvoorbeeld bij het Duitse woord **ostentativ** in vergelijking met het Franse woord ‘ostentatoire’ of bij het Duitse woord **paradox** in vergelijking met het Franse woord ‘paradoxal’. Binnen deze formele valse vrienden zijn er ook woorden die ondanks hun gelijkenis in één of andere taal een ander genus hebben zoals bijvoorbeeld de Duitse woorden **die Ziffer**, **die Geste** in tegenstelling tot de Franse woorden ‘le chiffre’, ‘le geste’ (Reixa 1998:283).

Verder vermeldt Irene Doval Reixa in haar artikel Gerd Wotjak.² Volgens hem behoren tot structurele formele valse vrienden woorden waarbij wel formele divergenties optreden maar geen semantische verschillen. Gerd Wotjak onderscheidt binnen structurele formele valse vrienden nog andere groepen (Reixa 1998:283):

- a) morfematische valse vrienden (divergenties bij de grammaticale morfemen, bijvoorbeeld **atheistisch** /‘ateo’, **synchron** /‘sincrónico’)
- b) orthoepische valse vrienden (verschillende spelling of fonetische realisatie, bijvoorbeeld ‘amnistía’ / **Amnestie**, **Diktatur** /‘dictadura’)
- c) categorale valse vrienden (verschillende woordklasse in elke taal, bijvoorbeeld **Desperado** /‘desesperado’, **das Bravo** /‘bravo’)
- d) intracategoriale valse vrienden (geslachtsverschillen, bijvoorbeeld **das Aquarell** /‘la acuarela’, **die Analyse** /‘el análisis’, **die Minute** /‘el minuto’ of divergenties in het getal, bijvoorbeeld **die Mathematik** /‘las matemáticas’, **die Brille** /‘las gafas’)
- e) accentuele valse vrienden (verschillend accentueren, bijvoorbeeld **Akademie** /‘academia’, **Epoche** /‘época’, **Orgie** /‘orgía’)

Het toevoegen van deze fenomenen aan de term ‘valse vrienden’ kan men zo rechtvaardigen dat ze een bron van fouten bij de vertaling en bij de taalverwerving van de vreemde taal vormen. Hoewel dit klopt, is deze grenzenloze uitbreiding van het begrip volgens Irene Doval Reixa niet bewezen, want zo zou het fenomeen zijn contouren verliezen. Het kan niet daarover gaan alle mogelijke interlinguale interferenties in één

² Gerd Wotjak is een Duitse taalkundige. Hij studeerde linguïstiek en vertaalwetenschap van de Romaanse talen aan de universiteit in Leipzig.

term samen te vatten. Het is volgens haar zinvoller zich alleen op de semantiek te concentreren en al deze formele divergenties in een zelfstandig onderzoeksgebied te onderzoeken (Reixa 1998:284).

- de communicatieve valse vrienden

Volgens Gerd Wotjak behoren ook de communicatieve valse vrienden tot de valse vrienden. Het gaat om woordparen waartussen geen belangrijke semantische maar alleen stilistische en gebruiksverschillen optreden. Hij stelt vast dat concreet in de talen Duits en Spaans woorden met de Latijnse afstamming vaak een verschillend gebruiksniveau hebben. In het Duits behoren deze vreemde woorden vaak alleen tot de opleidingstaal of de vaktaal. In het Spaans is de afstand tot de spreektaal veel kleiner of vaak ook helemaal niet aanwezig. Om deze reden moet men voorzichtig zijn met deze lexicale eenheden die een formele en een inhoudelijke congruentie bezitten. In het Duits is het namelijk vaak communicatief en stilistisch passender om het Spaanse woord met het adequate Duitse erfwoord en niet met het vreemde woord te vertalen (Reixa 1998: 284).

Irene Doval Reixa is van mening dat deze gevallen van de groep valse vrienden moeten worden uitgesloten. Volgens haar gaat eigenlijk alleen erom dat de begrenzingen tussen de spreektaal en de specifieke terminologie in beide talen verschillend verlopen. Ze zegt dat de gevallen zoals **Anämie**/‘anemia’ niet als semantische valse vrienden mogen beschouwd worden omdat ze semantisch identiek zijn. Het enige verschil is dat in het Duits het in de spreektaal gebruikte woord **Blutarmut** ter beschikking staat terwijl het Spaanse woord ‘anemia’ tegelijkertijd het woord van de vaktaal en ook van de spreektaal is. Volgens Irene Doval Reixa vertonen ze geen vastgestelde semantische verschillen maar zijn ze internationalismen met verschillen in het gebruik. Bij de internationalismen bestaan verschillen betreffende de adequaatheid van het gebruik die heel belangrijke bronnen van interferentie voorstellen. Ze kunnen zo gesystematiseerd worden (Reixa 1998:284):

- a) diachrone varianten

Het gaat om een woord dat in één taal verouderd is, maar in de andere taal heel gewoon en actueel is. Hiertoe behoren vele vreemde woorden die verduitsd worden en door deze Duitse nieuwe woorden bijna helemaal onderdrukt worden,

bijvoorbeeld **Abdikation, Destitution** wekken vandaag in het Duits de indruk verouderd te zijn en zijn praktisch door **Abdankung, Absetzung** vervangen.

b) diastratische varianten

Deze varianten behoren in elke taal tot verschillende gebieden van de taal. Als voorbeeld kan men noemen de Duitse woorden **Absenz, Akklamation, propageren** die tot het gebied van de opleidingstaal behoren in tegenstelling tot de Spaanse woorden 'ausencia', 'aclamación' en 'propagar'.

c) diatopische varianten

Men gebruikt het woord in één taal alleen in het dialect maar in de andere taal gebruikt men hetzelfde woord standaardtaalkundig, bijvoorbeeld het Spaanse woord 'abogado' is standaardtaal maar zijn Duitse analogie **Advokat** beperkt zich alleen tot Oostenrijk.

d) diaconnotatieve varianten

In één taal heeft het woord geen connotatie, in de andere taal wordt het woord pejoratief gebruikt. Er is een voorbeeld daarvoor en dat is het Duitse woord **Propaganda**. Dit woord heeft een negatieve connotatie vanwege zijn gebruik in het Derde Rijk in tegenstelling tot het Spaanse woord 'propaganda'. In het Spaans wordt dit woord meestal in de neutrale betekenis gebruikt en het beste Duitse equivalent voor dit woord is **Werbung**.

e) diatechnische varianten

In één taal behoort het woord tot de vaktaal, in de andere taal tot de spreektaal. Als voorbeeld noemt Irene Doval Reixa vele medische termen zoals **Anämie, Appendizitis, Pneumonie**. Deze woorden behoren in het Spaans tot de algemene woordenschat terwijl het Duits nog in de spreektaal deze woorden **Blutarmut, Blinddarmenzündung** en **Lungenentzündung** ter beschikking heeft.

f) dianormatieve varianten

In één taal behoren de woorden tot het juiste taalgebruik en in de andere taal niet, bijvoorbeeld het Oostenrijkse **faktisch** in tegenstelling tot het Spaanse 'fáctico'.

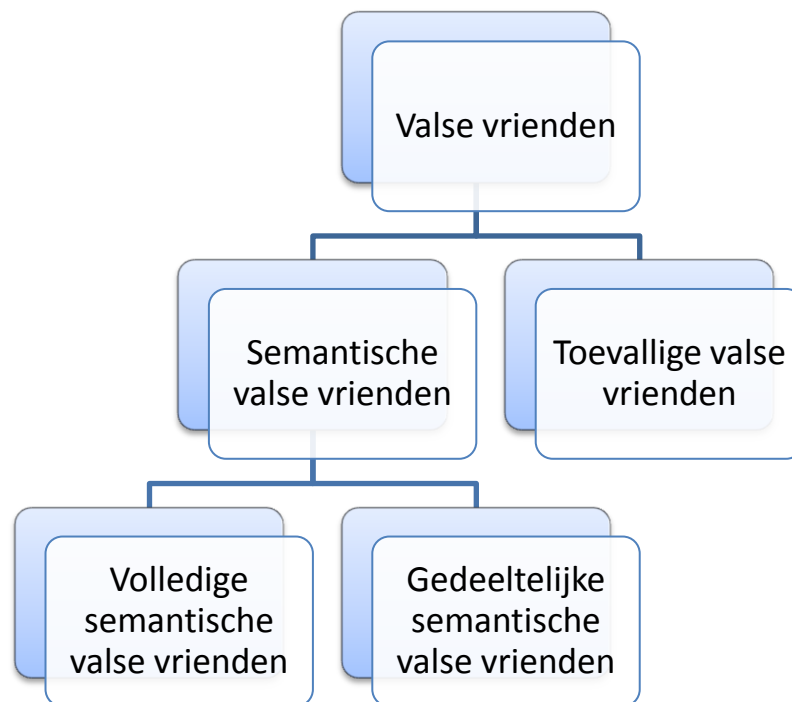
g) diafrequente varianten

In één taal worden de woorden vaak en in de andere taal zelden gebruikt, bijvoorbeeld het Duitse woord **infantil** in tegenstelling tot het Spaanse woord 'infantil'.

In het volgende hoofdstuk vermeld ik de verschillende soorten valse vrienden. Er zijn namelijk twee groepen valse vrienden: toevallige en semantische valse vrienden. De toevallige valse vrienden zijn toevallig ontstaan. Wat de semantische valse vrienden betreft, bij deze kan men wel dezelfde etymologische achtergrond vinden, in tegenstelling tot bij toevallige valse vrienden. De semantische valse vrienden kunnen nog in volledige en gedeeltelijke semantische valse vrienden worden verdeeld.

3. Verschillende soorten valse vrienden

Op de vraag *Hoe is het mogelijk dat veel woorden in het Duits en het Nederlands op elkaar lijken, maar toch een heel andere betekenis hebben* kan geantwoord worden met behulp van het schema van verschillende soorten valse vrienden volgens (Genuchten¹ 2014:7). Valse vrienden worden op grond van hun ontstaan onderscheiden in twee categorieën: toevallige valse vrienden en valse vrienden op basis van semantiek.

3.1 Toevallige valse vrienden

De eerste mogelijkheid is dat valse vrienden toevallig ontstaan. Bijvoorbeeld kunnen de woorden *ziel* en **Ziel** genoemd worden. Het Nederlandse woord *ziel* komt oorspronkelijk van het Oudhoogduitse ‘sēla’, maar het Duitse woord **Ziel** (doel) ontstond door een ander Oudhoogduits woord namelijk ‘zil’. In dit geval kan men de gelijkenis van de betreffende woorden niet door een gemeenschappelijke etymologische achtergrond verklaren (Genuchten 2014:7).

¹ Erlijn van Genuchten is een linguïste en ze studeerde aan de universiteit in Utrecht. Vandaag werkt ze als IT veiligheidsconsulent in Tübingen in Duitsland.

Deze groep valse vrienden verschijnt binnen één taal maar ook tussen heel verschillende talen. Zoals bijvoorbeeld het woord ‘mango’ in het Nederlands en in het Swahili. In het Nederlands is dit woord de benaming voor een zoete tropische vrucht en in het Swahili betekent het een vaste stof. In deze twee talen zijn valse vrienden vrijwel uitsluitend gebaseerd op toeval, omdat ze een verschillende etymologische achtergrond hebben. Aan de andere kant zijn er talen met dezelfde etymologische achtergrond, zoals bijvoorbeeld het Duits en het Nederlands en in deze talen verschijnen valse vrienden veel vaker. Bij deze talen is de achtergrond van valse vrienden ook meestal van semantische aard (Genuchten 2014:7).

3.2 Semantische valse vrienden

Semantiek wordt volgens (Genuchten 2014:8) op de volgende manier gedefiniëerd:

Semantiek is de wetenschap die de betekenisstructuur van woorden en zinnen ontleedt.

Bij semantische valse vrienden kan men wel dezelfde etymologische achtergrond vinden, in tegenstelling tot bij toevallige valse vrienden. Semantische valse vrienden kunnen in volledige en gedeeltelijke onderverdeeld worden. (Genuchten 2014:8)

De volledige semantische valse vrienden hebben in geen van beide talen de oorspronkelijke betekenis, zoals bijvoorbeeld de woorden *egaal* en **egal**. Beide woorden ontstonden door het Franse ‘égal’ dat *gelijk* betekent. Vandaag betekent dit woord in het Nederlands *glad/vlak* en in het Duits betekent het *om het even/niet uitmaken*. (Genuchten 2014:8)

De gedeeltelijke semantische valse vrienden hebben sommige betekenissen in beide talen en andere betekenissen zijn anders in beide talen, zoals bijvoorbeeld de woorden *gaar* en **gar**. Beide woorden ontstonden door het Oudhoogduitse ‘garo’ dat *klaar* betekende. Beide woorden hebben betekenis van *gekookt/goed doorbakken*. In het Nederlands betekent *gaar* echter ook nog *moe* en in het Duits betekent **gar** ook *zelfs*. (Genuchten 2014:8)

3.2.1 Etymologische ontwikkeling

Duitse en Nederlandse woorden kwamen in verschillende richtingen tot volle wasdom en daarom worden ze semantische valse vrienden genoemd. Deze ontwikkeling wordt in vijf verschillende richtingen verdeeld (Genuchten 2014:8):

- in een of in beide talen heeft zich de betekenis beperkt

Bijvoorbeeld de woorden *garage* en **Garage**. Beide ontstonden uit het Franse ‘garage’ en dat begrip kan drie dingen betekenen: *stalling voor auto’s*, *plek waar auto’s gerepareerd worden* en *parkeergarage*. De betekenis van *garage* in het Nederlands beperkt zich tot *stalling voor auto’s* en *plek waar auto’s gerepareerd worden*. De betekenis van *garage* in het Duits beperkt zich nog verder tot alleen *stalling voor auto’s*.

- alleen in een van beide talen wordt een nieuwe betekenis toegevoegd

Bijvoorbeeld de betekenis van het woord **Fliege**. **Fliege** en *vlieg* ontstonden door het Middelhoogduitse ‘vliege’ en dat betekende *vlieg*. In beide talen heeft men de betekenis *vlieg* overgenomen, maar alleen bij het Duits heeft men nog de betekenis *vlinderdas* gevoegd.

- er ontwikkelde zich een nieuwe betekenis

Bijvoorbeeld bij het woord *pleite*. *Pleite* en **pleite** ontstonden uit het Jiddische ‘pleite’ en dat betekent *bankroet*. In het Duits heeft **pleite** nog altijd de betekenis van *bankroet* en in het Nederlands kwam *pleite* eerst tot *wegrennen met een schuld* en daarna tot *weg/verdwenen* tot volle wasdom en dat heeft niets meer met *bankroet* te maken. Maar af en toe gebruikt men ook nog in het Nederlands *pleite* in de betekenis van *bankroet*, al zullen de meeste Nederlandstaligen daar eerder *platzak* gebruiken.

- er wordt een nieuwe betekenis uit een derde taal overgenomen

Bijvoorbeeld de betekenis van het woord **Stock**. **Stock** en *stok* ontstonden door het Oudhoogduitse ‘stoc’ en dat betekende *rond stuk hout*. *Stok* heeft in het Nederlands nog altijd betekenis van *rond stuk hout*, maar er is ook een nieuwe betekenis als *stapel kaarten* daarbij gevoegd. **Stock** betekent in het Duits ook *rond stuk hout*, verder ontwikkelde zich daaruit de betekenis *verdieping* en het heeft ook de betekenis uit het Engels en dat is *voorraad*.

- er ontstaat een figuurlijke betekenis

Bijvoorbeeld het Duitse **unter Strom stehen** (letterlijk: *onder stroom staan*) kreeg de figuurlijke betekenis *zenuwachtig zijn*.

3.3 Valse vrienden binnen één taal en tussen twee talen

Carlo Milan onderscheidt in zijn artikel valse vrienden binnen één taal en valse vrienden tussen twee talen. Verder maakt hij in deze categories verschil tussen diachronische en synchronische valse vrienden. Zijn artikel is aangegeven in (Breejen 2013:9).

- valse vrienden binnen één taal
 - a) Carlo Milan legt de nadruk op de diachronische valse vrienden binnen één taal, omdat woorden en woordbetekenissen in de loop van de tijd veranderen:

Es sind diejenigen, die zwischen verschiedenen Sprachstufen einer und derselben Sprache bestehen, so etwa zwischen Mittelhochdeutsch und Neuhochdeutsch (Milan 1989:388).

Bijvoorbeeld kan men de woorden ‘arbeit’ en ‘êre’ noemen. Deze woorden kan men niet met **Arbeit** en **Ehre** gelijkstellen, omdat ze in het Middel-hoogduits namelijk iets anders betekenen. In de loop van de tijd heeft zich niet alleen de vorm, maar ook de betekenis ontwikkeld (Breejen 2013:9).
 - b) Er zijn naast de diachronische valse vrienden ook synchronische valse vrienden:

Hier handelt es sich in erster Linie um Paronymie-Phänomene beziehungsweise Homonymie-Phänomene (Milan 1989:390).

Hier bedoelt hij de woorden die gemakkelijk verward worden zoals bijvoorbeeld **vierteljährig** en **vierteljährlich** (Breejen 2013:10).
- valse vrienden tussen twee talen
 - a) Diachronische valse vrienden tussen twee talen kunnen ontstaan, omdat de talen dezelfde afstamming hebben en daarom een grote deel van de vocabulaire delen tot ze zich zelfstandig verder ontwikkelen:

Italienisch und Französisch, beispielsweise, standen sich einmal wesentlich näher als heute, so dass manche semantische Kongruenz von einst zum heutigen faux ami geworden ist (Milan 1989:388).

Bijvoorbeeld noemt hij het woordpaar **Artist** – ‘artista’ tussen het Duits en het Italiaans. Het Duitse woord is afkomstig uit het Frans en betekent **Künstler**. Het Italiaanse woord heeft nog altijd dezelfde betekenis, maar in het Duits betekent het **Akrobat** (Breejen 2013:10).

- b) De synchronische valse vrienden hebben niet meer dezelfde betekenis, maar orthografisch zijn ze heel gelijk zoals bijvoorbeeld het Engelse woord ‘eventually’ (in het Duits **endgültig, zum Schluss**) in vergelijking met het Duitse woord **eventuell** of het Engelse ‘actually’ (**tatsächlich**) in vergelijking met het Duitse **aktuell** (Breejen 2013:10).

3.4 Faux amis de forme en faux amis de sens

Carlo Milan spreekt niet alleen over valse vrienden binnen één taal en tussen twee talen, maar hij vermeldt ook *faux amis de forme* en *faux amis de sens* (Breejen 2013:10).

Faux amis de forme zijn valse vrienden die dezelfde betekenis hebben, maar ze worden anders geschreven of benadrukt of ze eisen totaal andere woorden of zinsdelen. Hoewel de betekenis dezelfde is, moet men ze op een andere manier gebruiken. Bijvoorbeeld moet men bij het vormen van de voltooid tegenwoordige tijd van het Duitse werkwoord **verlieren** het hulpwerkwoord **haben** gebruiken, maar in het Nederlands moet men bij het vormen van de voltooid tegenwoordige tijd van het werkwoord *verliezen* het hulpwerkwoord *zijn* gebruiken (Er **hat** es **verloren.**, Hij *is* het *verloren.*). (Breejen 2013:11)

Faux amis de sens hebben ook de eigenschap dat ze gelijk in hun vorm zijn en daarnaast hebben ze nog een etymologisch verwante betekenis die in de loop van de tijd is veranderd. Hier worden niet de toevallige valse vrienden bedoeld zoals het werkwoord *bellen* in de talen Duits en Nederlands. Carlo Milan legt het zo uit (Milan 1989:395):

Dass hier auch Interferenz-Probleme gegeben sind, ist als bloßer Zufall der Sprachentwicklung zu erklären, und nicht als Folge einer unterschiedlichen Entwicklung benachbarter Wörter.

De woorden moeten volgens hem echt etymologisch verwant zijn. Het is de vraag of dit een zinvol criterium is. Er bestaan veel verwarringen in verschillende talen, waar de woordparen geen verwantschap tot elkaar hebben, maar toch problemen veroorzaken zoals het woordpaar **bellen** – *bellen* tussen het Duits en het Nederlands (Breejen 2013:11).

4. Interferentie tussen twee talen

Men kan er niet over twijfelen dat de invloed van de moedertaal op de doeltaal een erg belangrijke rol speelt. Deze invloed is nog groter als men een vreemde taal leert die op zijn moedertaal lijkt. Als voorbeeld worden de Duitse moedertaalsprekers genoemd die het Nederlands leren. Deze mensen vormen de syntaxis van de Nederlandse zinnen meestal automatisch, omdat ze denken dat het gelijk is. Maar dat kan de fouten veroorzaken, zoals bij het gebruik van de lidwoorden (Eickmans¹ 1989:38):

der Zufall	<i>*de toeval</i> (juist: <i>het toeval</i>)
das Radio	<i>*het radio</i> (juist: <i>de radio</i>)
die Landschaft	<i>*de landschap</i> (juist: <i>het landschap</i>)

Of bij de keus van de juiste voorzetsels (Eickmans 1989:38):

auf der anderen Seite	<i>*op de andere kant</i> (juist: <i>aan de andere kant</i>)
in Ruhe lassen	<i>*in rust laten</i> (juist: <i>met rust laten</i>)
verliebt sein in	<i>*verliefd zijn in</i> (juist: <i>verliefd zijn op</i>)

Deze transfers die de fouten veroorzaken worden interferentie tussen twee talen genoemd (Eickmans 1989:38). Volgens (Eickmans 1989:39) kunnen er op basis van de didactische probleemstelling voor een vreemde taal drie taalcontrastniveaus worden onderscheiden:

- de identiteit van de taalstructuren
Dat betekent echte structurele gelijkheid. Deze leidt tot een positieve transfer en betekent didactisch geen probleem.
(Maar dat is de theorie en men moet daaraan nog toevoegen dat het fenomeen *vermijdingstrategie* bestaat. Dat betekent dat mensen die een vreemde taal leren, zich uit angst voor interferentie beijveren om structuren te vermijden die met de moedertaal overeenkomen. Deze vermijdingstrategie kan ingaan tegen de positieve invloed van de transfer. Ook wat overeenkomt tussen twee talen moet geleerd worden om het adequaat te kunnen gebruiken. Daarom zou men liever

¹ Heinz Eickmans is sinds 2006 professor aan de universiteit Duisburg-Essen in Duitsland. Hij wijdt zich aan Neerlandistiek en Germanistiek.

zeggen: De identiteit leidt in beter geval tot een positieve transfer en betekent daarna vreemdtalendidactisch geen probleem (Eickmans 1989:39).)

- de duidelijke structurele verscheidenheid
Dit taalcontrastniveau vormt de tegenoverstaande pool tot de identiteit. Het sterke contrast tussen twee talen is relatief makkelijk te analyseren, te beschrijven en in didactisch bewerkte vorm te bemiddelen.
- het gebrek aan het contrast
Het derde taalcontrastniveau staat tussen de identiteit en het contrast in. Dit taalcontrastniveau vormt het grootste probleem zowel voor de taalkundige analyse en beschrijving als ook voor de didactische bewerking en het bemiddelen.

4.1 Interferentiefouten

Verder worden bij Eickmans (1989:40) de gebieden van de taal beschreven waar de Duitse moedertaalsprekers het vaakste interferentiefouten maken bij het leren van het Nederlands:

- het gebied van de uitspraak en de spelling
Deze gebieden zijn vol interferentiefouten. Ze zijn zowel taalkundig als ook didactisch een zelfstandige groep problemen.
- het gebied van de grammatica
Met dit gebied worden de syntaxis en de morfologie bedoeld. Ze onderscheiden zich wezenlijk door hun bepaalde regels. De in regels beschreven fenomenen kunnen vergeleken worden en dat maakt de contrastieve beschrijving van de tussentaalkundige verschillen relatief makkelijk mogelijk. Afgezien daarvan blijft het aantal verschillen vol interferentie in deze gebieden binnen overzichtelijke grenzen.
- het gebied van de woordenschat en de pragmatiek
In dit deel verwijst (Eickmans 1989:40) naar het probleem van het adequate gebruik van de partikels. Met woorden zoals **aber**, **doch**, **etwa**, **jedenfalls**, **ohnein**, **sowieso**, **überhaupt** enz. worden de houding en de waardering

uitgedrukt, verder wordt daarmee de instemming of de afwijzing aangeduid en deze woorden zijn voor de zinnen de dreigende of tot bedaren brengende componenten. Het adequate gebruik van deze partikels in de vreemde taal betekent voor de mens die de vreemde taal leert een groot probleem.

- het lexicaal-semantiche gebied

In tegenstelling tot het gebied van de grammatica waar de bepaalde regels vastgesteld worden is het lexicaal-semantiche gebied van de taal een geopend systeem die uitgebreid gaat. De betekenis en het gebruik van de woorden houden zich helemaal wezenlijk aan geldige paradigmatische en syntagmatische structuren van de woordenschat in één speciale taal.

Leona van Vaerenbergh² houdt ook zich bezig met interferentiefouten, haar artikel is aangegeven bij Breejen (2013:8). Ze onderscheidt in haar artikel deze categorieën:

- negatieve interferentie op grond van formele semantiche en structurele identificatie

In deze categorie gaat niet alleen om valse vrienden maar ook om andere verschillen.

a) Er bestaan verschillen in de beklemtoning van de woorden die in beide talen voorkomen, bijvoorbeeld *grafiek* en **Graphik**. In het Nederlands ligt de nadruk op de tweede syllabe (*graf*ie*ik*) maar in het Duits op de eerste syllabe (**Graph*i*ik**).

b) Verder zijn er verschillen in de morfologie zoals bij werkwoorden die scheidbaar of onscheidbaar zijn. Zo is bijvoorbeeld het werkwoord *achterlaten* in het Nederlands scheidbaar, maar zijn Duitse equivalent **hinterlassen** is onscheidbaar (Hij *liet* een bericht *achter*., Er **hinterließ** eine Nachricht.).

- negatieve interferentie op grond van de syntactische of semantiche valentie
Hier gaat het om verschillen in de valentie.

a) Een voorbeeld van de verschillen in de syntactische valentie is: Ik heb mij *op dit tijdschrift* geabonneerd. Ich habe **diese Zeitschrift** abonniert. Het

² Leona van Vaerenbergh werkt als professor bij de vertalingopleiding aan de Artesis Hogeschool Antwerpen in België.

Nederlandse werkwoord *abonneren* eist een voorzetselvoorwerp, het Duitse werkwoord **abonnieren** eist een lijdend voorwerp.

b) Een voorbeeld van de verschillen in de semantische valentie is: In het Nederlands kunnen er constructies zoals *hij moest blijven zoeken* voorkomen, in het Duits wordt het werkwoord *blijven* (**bleiben**) in dit geval niet gebruikt. Men gebruikt in plaats van **bleiben** het werkwoord **weetersuchen** of **weiterhin suchen**.

- negatieve interferentie op grond van de syntaxis

De werkwoordelijke tangconstructie is een goed voorbeeld voor deze vorm van negatieve interferentie. In het Duits staat de infinitief altijd aan het eind van de zin (zie voorbeeld a), in het Nederlands kan zich de infinitief veel vrijer binnen de zin bewegen (zie voorbeeld b en c).

- a) Eltern sollen mehr zum Unterricht ihrer Kinder **beitragen**.
- b) Ouders moeten meer aan het onderwijs van hun kinderen *bijdragen*.
- c) Ouders moeten meer *bijdragen* aan het onderwijs van hun kinderen (Breejen 2013:9).

4.2 Valse vrienden en ‘nog valsere vrienden’

Bovendien is Eickmans (1989:41) bezig met valse vrienden. Volgens hem heeft men de neiging om bij het leren van de vreemde taal een woord van de doeltaal te identificeren met een woord van de moedertaal volgens de betekenisomvang en de gebieden van het gebruik. Dat is een wezenlijk mechanisme van de lexicaal-semantische interferentie. Valse vrienden worden volgens Eickmans (1989:41) op de volgende manier gedefinieerd:

Wir können „falsche Freunde“ im engeren Sinn definieren als Wörter, die in Muttersprache und Zielsprache von der Ausdrucksseite her gleich oder ähnlich sind (oft liegt etymologisch dasselbe Wort zugrunde), die sich aber hinsichtlich ihrer Bedeutung deutlich unterscheiden.

Daarna noemt Eickmans (1989:41) enkele voorbeelden ter verduidelijking van dit fenomeen:

der Knöchel	<i>de enkel</i>
der Enkel	<i>de kleinzoon</i>
geschickt	<i>bekwaam</i>
geeignet	<i>geschikt</i>
bequem	<i>gemakkelijk</i>
faul	<i>lui; rot</i>
schmutzig	<i>vuil</i>

Volgens Eickmans betekent dit soort valse vrienden niet het grootste probleem op lexicaal-semantic gebied voor het verband tussen het Duits en het Nederlands. Er zijn namelijk ‘nog valsere vrienden’ en dat zijn de woorden die een gelijke afstamming hebben zijn en die niet alleen (bijna) precies hetzelfde klinken, maar ook (bijna) dezelfde betekenis hebben. Het tussentaalkundige identificeren en het gebruik in de betekenissen en collocaties die de moedertaal aanduidt leidt onvermijdelijk tot interferentiefouten. Om dit mechanisme te voorkomen, moet men de structurele verbanden verduidelijken. Woorden in de taal zijn aan deze structurele verbanden onderhevig en deze structurele verbanden bepalen mede hun betekenis en hun gebruik.

4.3 De oefeningswoordenboeken

Verder spreekt Eickmans (1989:45) in zijn artikel over oefenmateriaal voor het werk met de woordenschat voor de Duitse moedertaalsprekers die het Nederlands leren. Hij beschouwt een paradigmatisch verdelende Nederlandse oefenwoordenboek als een erg begerenswaardig hulpmiddel. Maar dit oefenwoordenboek mag niet alleen de synoniemen opnoemen, bijvoorbeeld zoals hier is gebeurd:

falsch: *vals, verkeerd, fout, mis*

finster: *duister, donker, somber, onheilspellend, onguur*

Volgens Eickmans (1989:45) heeft een Nederlander op grond van zijn moedertaalkundige competentie geen probleem om te onderscheiden welk woord in de actuele context het juiste equivalent voor het Duitse woord **falsch** resp. **finster** is. Het probleem bestaat echter daarin als men te weten wil komen welk woord men in het Nederlands in een context gebruiken zal, bij welk men in het Duits **falsch** of **finster** zegt. Daarvoor kan men dit woordenboek niet gebruiken, omdat men niet weet, hoe *vals, verkeerd, fout* en *mis* zich in het Nederlands van elkaar onderscheiden en aan welke semantische

voorwaarden hun gebruik in concrete gevallen moet voldoen. Om die reden zijn eentalige synoniemwoordenboeken voor de mensen die de vreemde taal leren grandioze kerkhoven van de woorden, zolang de sleutel mist om de woorden tot het leven te wekken, namelijk gevorderde lexicale competentie in de doeltaal.

4.4 Syntagmatische verbanden binnen de woordenschat

Niet alleen de paradigmatische maar ook de syntagmatische verbanden binnen de woordenschat zijn belangrijk en het is waar dat beide met elkaar verweven zijn. Syntagmatische verbanden zijn verbanden tussen de elementen die in de context in het algemeen voorkomen of kunnen voorkomen. Men moet semantisch en grammaticaal beperkte verbanden onderscheiden (Eickmans 1989:46).

Een semantisch beperkt verband is bijvoorbeeld de vergelijking van het Duitse werkwoord **fahren** en het Nederlandse werkwoord *varen*. In het Duits kan men met de trein, de auto, de fiets en de boot **fahren**, maar in het Nederlands impliceert het werkwoord *varen* het werkwoord van de beweging vooruit alleen in de combinatie met het watervaartuig. In tegenstelling tot het semantisch beperkte verband staat het grammaticale beperkte verband en daartoe behoren bijvoorbeeld dat de 1. FC Nürnberg **gegen** Schalke 04 **gewinnt**, terwijl Ajax *van* PSV *wint* (Eickmans 1989:46).

Verder geeft Eickmans (1989:46) verschillende voorbeelden aan en hij vestigt de aandacht op het semantisch beperkte verband van deze voorbeelden. Het gaat om het proverbiale gebruik van het woord **hart/hard** in het Duits en in het Nederlands.

- op de gewetenloze manier

hart liegen	<i>hard liggen</i>
hart aufschlagen	<i>hard neerkomen</i>

- intensief, met inspanning

hart arbeiten	<i>hard werken</i>
hart studieren	<i>hard studeren</i>
hart trainieren	<i>hard trainen</i>

- streng, ruw, onbarmhartig

jmdn. hart anfassen	<i>iem. hard bejegenen</i>
----------------------------	----------------------------

hart bestrafen *hard straffen*

hart spelen *hard spelen*

- hevig, krachtig met betrekking tot de activiteiten die het lawaai veroorzaken

laut rufen *hard roepen*

laut klingeln *hard bellen*

das Radio lauter stellen *de radio harder zetten*

- hevig, krachtig met betrekking tot de bewegingwerkwoorden

schnell laufen *hard lopen*

schnell fahren *hard rijden*

schnell abnehmen *hard achteruitgaan*

- hevig, krachtig met betrekking tot de werkwoorden die een natuurproces beschrijven

stark/heftig regnen *hard regenen*

stark/heftig frieren *hard vriezen*

stark/heftig brennen *hard branden*

Het eerste voorbeeld kan men als een speciaal geval buiten beschouwing laten, omdat het semantisch niet om activiteitswerkwoorden gaat, zoals in alle andere voorbeelden het geval is. De voorbeelden 2 tot 6 hebben gemeen dat in het Nederlands het bijwoord *hard* een afhankelijke soort versterking van de betekenissen van de werkwoorden uitdrukt. In het Duits staat het bijwoord **hart** dit alleen in de voorbeelden 2 en 3 toe. Voor de aanduiding van de versterking kiest men in het Duits in de andere gevallen een speciaal, semantisch beperkter woord. De versterking van akoestische indrukken wordt met **laut** gegeven, de versterking van de bewegingwerkwoorden met **schnell**. Volgens Eickmans (1989:47) kunnen uit deze voorbeelden twee conclusies getrokken worden:

- Het Duitse en het Nederlandse bijwoord **hart** resp. *hard* komen alleen gedeeltelijk overeen, ze zijn in hun talen op het ogenblik aan helemaal andere distributievoorwaarden onderhevig die semantisch gemotiveerd zijn.
- Volgens de analyse van het gebruik van *hard* in het Nederlands kan men zien dat het misschien voor de hand liggende tussentaalkundige identificeren van

laut en *luid* zoals ook van **schnell** en *snel* niet mogelijk is zonder dat men deze woordparen überhaupt aan een nadere analyse onderworpen heeft.

Met de syntagmatische verbanden, de combinatiemogelijkheden, de collocaties, of hoe men ze anders noemen wil, moet absoluut rekening gehouden worden – en wel niet, hoe ze ons net invallen, maar in een systematische vorm die de semantische regels laat zien. Want ook de syntagmatische verbanden bepalen beslissend de betekenis en het gebruik van het woord (Eickmans 1989:48).

De paradigmatische en syntagmatische verbanden, de betekenis en het gebruik in de context, behoren onafscheidelijk samen. Natuurlijk kan men het verband van het Nederlandse *hard* tot het Duitse **hart**, **schnell**, **laut** slechts paradigmatisch beschrijven, maar voor deze gedefiniëerde betekenissenmerken is het nadenken over de syntagmatische verbanden nodig (Eickmans 1989:48). Daarvoor geldt wat de slavist Otto Kade³ uit Leipzig daarover zegt [geciteerd in Eickmans 1989:48]:

Der Zusammenhang zwischen der Bedeutung einer lexikalischen Einheit und ihrer semantischen Umgebung (also der Bedeutung der Kontexte, in denen diese Einheit auftreten kann) wird in der Semantikforschung heute uneingeschränkt anerkannt, d.h. es gilt also sicher, dass die Bedeutung einer Lexikoneinheit und ihre semantische Umgebung (also die potentiellen Kontexte) wechselseitig determiniert sind. Daraus folgt, dass letztlich Ursache für lexikalische Interferenz immer beides ist, also Nichtübereinstimmung der Bedeutungsstruktur und der Kombinationsmöglichkeiten.

4.5 De positie van het Nederlands en de volgorde van de zinsdelen in

het Nederlands

Bruno De Soomer schrijft in zijn artikel dat het Nederlands vanuit een taalkundig oogpunt een middelpositie tussen het Engels en het Duits bezet. In het Duits worden op grond van de bestaande naamvallen alleen de verbale delen (in de zogenaamde tangconstructie genoemd) aan een vaste positie vastgebonden. Alle andere zinsdelen zijn

³ Otto Kade was een beroemde Duitse vertaalwetenschapper en ook een belangrijke vertegenwoordiger van de ‘Leipziger Schule’.

dus in principe vrij verplaatsbaar. In het Engels is een vaste volgorde van onderwerp-werkwoord-voorwerp ontstaan. Hoewel in het Nederlands zoals ook in het Duits de meeste zinsdelen behalve het werkwoord in hun positie vrij zijn (men kan dus veronderstellen dat het Nederlands de Duitse volgorde van de zinsdelen heeft), is in het Nederlands op grond van het missen van de naamvallen een tendens tot onderwerp-werkwoord-voorwerp model ontstaan (Soomer 1999:100).

De Nederlanders die Duits leren maken veel fouten in het Duits vanwege dit onderwerp-werkwoord-voorwerp model, bijvoorbeeld (Soomer 1999:100):

***Der Jubilar ist meinen Freund.**

De tendens tot onderwerp-werkwoord-voorwerp model laat zich echter ook aan de hand van een ander fenomeen duidelijk maken. In het Engels heeft het onderwerp-werkwoord-voorwerp fixeren tot afschaffing van de tangconstructie gevoerd, dat betekent tot het samentrekken van het werkwoordcomplex. Ook in het Nederlands kan men een nauwere band van de delen van het werkwoordcomplex constateren zoals volgende voorbeelden bewijzen (Soomer 1999:101):

***Sie müssen nur vier Tage arbeiten in der Woche.**

***Die Kurse hängen ab von der Nachfrage und dem Angebot.**

Natuurlijk wordt het begrip hier in geen geval verstoord en echt grammaticaal onjuist zijn deze zinnen op grond van de grote Duitse vrijheid ook niet te noemen. Toch zijn ze ‘Onduits’, omdat de tangconstructie (die voor mensen die uit het Duits tolken veel moeilijkheden geeft, omdat men altijd tot het eind op de belangrijke informatie wachten moet) voor het Duitse oor iets te kort uitgevallen is (Soomer 1999:102).

Niet alleen voorwerpen of bijwoordelijke bepalingen zijn onderhevig aan het onderwerp-werkwoord-voorwerp model maar ook de delen van het werkwoordcomplex zoals volgend voorbeeld laat zien (Soomer 1999:103):

***Die Arbeitslosigkeit muß so schnell wie möglich werden überwunden.**

De werkloosheid moet zo vlug mogelijk worden overwonnen.

Hoewel ook de andere variant – *overwonnen worden* – in het Nederlands mogelijk is, overheerst het onderwerp-werkwoord-voorwerp model in zover dat het de tendens in zich bergt om alle delen van het werkwoordcomplex hiërarchisch te bundelen. Voor het

Nederlands betekent dat dat de onmiddellijk afhankelijke werkwoordsvorm dichter naar de persoonsvorm opschuift, waardoor e onmiddellijk geregeerde werkwoordsvorm uit het zinskader uitvalt (Soomer 1999:103).

Hetzelfde geldt voor de zinnen met de zogenaamde vervangende infinitief zoals bijvoorbeeld (Soomer 1999:103):

***Auf diese Weise hat BMW seine Fixkosten können senken.**

Op die manier heeft BMW haar vaste kosten kunnen verlagen.

Bijzonder duidelijk wordt het hiërarchische bundelen van het werkwoordcomplex, als men het bovenstaand voorbeeld naar een bijzin transformeert (Soomer 1999:103):

***..., weil BMW auf diese Weise seine Fixkosten hat können senken.**

... omdat BMW op die manier haar vaste kosten heeft kunnen verlagen.

Indien men in deze Duitse bijzin de regel gebruikt dat de persoonsvorm in de Duitse bijzin altijd aan het eind van de zin staat, ontvangt men helaas een onjuist resultaat (Soomer 1999:103):

***..., weil BMW auf diese Weise seine Fixkosten senken können hat.**

De juiste mogelijkheid heet (Soomer 1999:104):

..., weil BMW auf diese Weise seine Fixkosten hat senken können.

Het Duits breekt in dit geval zijn regels van de positie voor de bijzin, omdat het nog een keer het zinskader documenteren wil, welk in de hoofdzin door de persoonsvorm aan de ene kant en de direct afhankelijke werkwoordsvorm aan de andere kant gesticht wordt (Soomer 1999:104):

BMW hat (seine Fixkosten) senken können.

Daartegen komen in het Nederlands, zoals het bovenstaand voorbeeld laat zien, de persoonsvorm en de onmiddellijk afhankelijke werkwoordsvorm bij elkaar en dringen de onmiddellijk afhankelijke infinitief uit het zinskader. Indien men bij het werkwoordcomplex verdere delen toevoegt, blijft het van het ogenblik grondmodel in de wijzigde vorm in beide talen ontvangen (Soomer 1999:104):

***Er wird seinen Wagen haben lassen waschen.**

Hij zal zijn wagen hebben laten wassen.

Het Duits breekt vanaf de derde infinitief ook in de hoofdzin zijn regels van de positie, terwijl het de persoonsvorm en de onmiddellijk afhankelijke werkwoordsvorm laat samendrukken, behoudt echter binnen de infinitiefgroep de hiërarchische haken (Soomer 1999:104):

Er wird seinen Wagen haben waschen lassen.

Haben regeert **lassen** en beide omklemmen de uiteindelijk afhankelijke infinitief, terwijl het Nederlands de afhankelijkheidsverbanden door een eenvoudige volgorde van de delen van het verbaalcomplex uitdrukt (Soomer 1999:104).

Bruno De Soomer geeft in zijn artikel een tip, hoe men deze problematiek vereenvoudigen kan. In plaats van de ingewikkelde hiërarchische verbanden binnen de werkwoordelijke eindgroep te bespreken, is het genoeg te weten dat de beide laatste delen van de werkwoordelijke eindgroep in het Duits hun plaatsen ruilen. De bijzonderheden in de bijzin (vanaf de tweede infinitief) en in de hoofdzin (vanaf de derde infinitief) kunnen alleen door een aanvullende regel worden voorgesteld (Soomer 1999:105).

Er bestaat ook een vaak voorkomende overtreding tegen de volgorde van de zinsdelen in het Duits en dit fenomeen is afkomstig van het Frans of het Engels. Bruno De Soomer noemt dit fenomeen de ‘dodelijke Franse komma’ en met hulp van dit fenomeen wordt een bijwoordelijke bepaling in de zin vooropgesteld (Soomer 1999:105):

***In dieser Zeit, der Samstag war ein normaler Arbeitstag.**

***Meiner Meinung nach, das Modell kann nicht funktionieren.**

Deze fout treedt altijd weer op, omdat de Nederlandse moedertaalsprekers als eerste vreemde taal meestal het Engels en het Frans leren en ze willen zich het leren van het Duits vereenvoudigen. Het is echter interessant dat een dergelijke structuur ook in het Nederlands grammaticaal niet juist is (Soomer 1999:105).

Wat de interferentie tussen het Nederlands en het Duits in het gebied van de volgorde van de zinsdelen betreft, blijft te constateren dat op grond van de voorkeur van het

onderwerp-werkwoord-voorwerp model van het verbaalcomplex nader tot elkaar brengt, waardoor buiten het traditionele Duitse zinskader wordt gegaan (Soomer 1999:105).

4.6 Lexicaal-semantische interferentiefouten

Volgens Bruno De Soomer vormt dit gebied het hoofdaandeel van de interferentiefouten, omdat – in tegenstelling tot het morfologisch-syntactische gebied – hier de meeste fouten worden gemaakt die de communicatie aanzienlijk verstoren. Aan de andere kant is dit gebied op grond van telkens wisselende verschijnselen nauwelijks op systematische manier aan te vatten en daarom beschrijft het artikel van Bruno De Soomer alleen enkele fenomenen die echter bijzonder exemplarisch zijn. Verder schrijft Bruno De Soomer dat de pogingen om zogenaamde valse vrienden met elkaar te confronteren altijd iets onbevredigends blijven hebben, omdat ze noodzakelijk in een kopie van de comparatieve woordenboeken moeten eindigen. Afgezien daarvan is het hier niet ondubbelzinnig vast te stellen, wat als valse vriend moet gelden en wat niet. Bijvoorbeeld zal volgens Bruno De Soomer niemand de volgende Duitse woorden die aan de linker kant staan met de Nederlandse woorden die aan de rechter kant staan verwisselen – ondanks hun homografie resp. homonymie (Soomer 1999:107):

tot (in het Nederlands <i>dood</i>)	<i>tot</i> (in het Duits bis)
der Mond (in het Nederlands <i>de maan</i>)	<i>de mond</i> (in het Duits der Mund)
nuttig (in het Nederlands <i>hoerachtig</i>)	<i>nuttig</i> (in het Duits nützlich)
der Enkel (in het Nederlands <i>de kleinzoon</i>)	<i>de enkel</i> (in het Duits das Fußgelenk)

De reden daarvoor is dat het semantische (of ook syntactische) verschil tussen deze woorden zo groot is dat de gelijkheid van de vorm bij de scheiding van beide taalsystemen niet als lastig wordt ervaren (Soomer 1999:107).

Bruno De Soomer verdeelt dit hoofdstuk nog in verdere subgroepen: 1) het grote aantal van de aanpappende vrienden, 2) bijzonder geval 1: modale werkwoorden en

hulpwerkwoorden, 3) bijzonder geval 2: *er is, er zijn* en andere onzekere kandidaten, 4) bijzonder geval 3: positiewerkwoorden, infinitieven en sommige voegwoorden.

4.6.1 Het grote aantal van de aanpappende vrienden

Het grootste deel van de fouten in het lexicaal-semantic gebied ontstaat daardoor dat de Nederlandse structuren gewoon overgedragen en ‘ingedeutsch’ worden in het onjuiste aannemen.

Er is natuurlijk een zeer groot aantal van echte vrienden zoals *kind/Kind, zingen/singen, vader/Vater, begrijpen/begreifen, huis/Haus* enz. En precies dit grote aantal van de echte vrienden moedigt de Nederlandse moedertaalsprekers aan om in het geval van gebrekkige kennis hun heil in het gebruik van zo’n overdragen te zoeken (Soomer 1999:108).

De onschadelijkste variant van zo’n transfer zijn inderdaad juiste vrienden die slechts ‘in het valse kleeed’ optreden en die geen betekenisverschil veroorzaken, dus de communicatie wordt niet wezenlijk verstoord, zoals in de volgende voorbeelden (Soomer 1999:108):

***Verantwortlichkeit tragen** (*verantwoordelijkheid dragen* = **Verantwortung tragen**)

***dagegenüber** (*daartegenover* = **demgegenüber**)

Toch is de overgang van de juiste vriend ‘in het valse kleeed’ die het begrip niet hindert, tot de valse vriend ‘in het juiste kleeed’ die in het Duits wel een equivalent maar een afwijkende of totaal andere betekenis heeft, snel bereikt. De grenzen van de begrijpelijkheid zijn vloeiend en voordat men het bemerkt zijn ze ook overgestoken (Soomer 1999:108):

***Dann hat der Arbeitgeber weniger Gegenstand** (*tegenstand* = **Widerstand**).

***acht Arbeitsuhren pro Tag** (*werkuren* = **Arbeitsstunden**)

De weg van valse vrienden ‘in het juiste kleeed’ naar vermeende vrienden die alleen ‘in het hemd’ of totaal ‘naakt’ staan, is zeer kort, ze hebben in het Duits alleen een verwijderd of helemaal geen equivalent (Soomer 1999:111):

***Man muss das Anteil von die Lohnkosten in das Produkt bestudieren**
(*bestuderen = untersuchen*).

***nach die Lesse gehen** (*naar de les gaan = in den Unterricht gehen*)

Ergens tussen valse vrienden en vermeende vrienden hebben de werkwoordelijke verbindingen met functieverba gevestigd (Soomer 1999:111):

***Geschäfte tun** (*zaken doen = Geschäfte machen*)

***Feststellungen tun** (*vaststellingen doen = Feststellungen treffen*)

Wat overigens de paren *doen/maken* en **machen/tun** betreft, is in het algemeen te constateren dat deze paren meestal ‘in het andere kleed’ optreden. Zo klinkt ***Pipi tun** in Duitse oren evenzo grappig zoals in het Nederlands **pipi maken* want daar moet de continuïteit niet speciaal worden vervaardigd.

Men mag ook niet onze buitenlandse vrienden vergeten die – vaak helemaal geïntegreerd – er nog wel ‘in de inheemse kleding’ aankomen (Soomer 1999:112):

***Das meint, ...** (*that means = dat betekent = das heißt*)

***Auf dieser Weise kann man das Publikum schauen...** (*to show = tonen = zeigen*)

***Die Arbeiter arbeiten nur an vier Tagen pro Woche, weil die Maschinen an sechs Tagen arbeiten.** (*while = terwijl = während*)

De laatste groep die Bruno De Soomer in dit hoofdstuk vermeldt, zijn zogenaamde verraderlijke vrienden in onmogelijke verkleeding. Dat zijn idiomatiche uitdrukkingen van het overdragen taalgebruik die bij het transfer van de moedertaal naar de doeltaal de spreker direct in de val lokken (Soomer 1999:112):

***Dann steht man da mit seinem Mund voller Zähne.** (*Dan sta je daar met je mond vol tanden. = Dann steht man da und bringt kein Wort mehr heraus.*)

4.6.2 Het bijzondere geval 1: modale werkwoorden en hulpwerkwoorden

Bijzonder problematisch op het gebied van valse vrienden ‘in het juiste kleed’ blijkt een reeks van modale werkwoorden en hulpwerkwoorden te zijn. Het valse gebruik van deze werkwoorden leidt tot ernstige misverstanden. Ze komen erg vaak voor en daarom

wordt er hier een aparte lijst gemaakt en ze worden zo tegenover elkaar gesteld dat de breekpunten meer of minder direct duidelijk worden (Soomer 1999:113).

<i>niet hoeven te</i> + infinitief	nicht brauchen zu + infinitief
<i>moeten</i>	müssen
<i>moeten</i>	sollen
<i>zullen</i>	werden
(waarschijnlijkheid + toekomstige tijd)	(waarschijnlijkheid + toekomstige tijd)
<i>gaan</i> + infinitief	blijft onvertaald, eventueel: werden
<i>worden</i> (passief)	werden (passief)
<i>zou/zouden</i>	würde
<i>kunnen</i>	können
<i>willen</i>	wollen
<i>zou/zouden willen</i>	möchte
<i>graag hebben, lusten</i>	mögen
<i>mogen</i>	dürfen
<i>durven</i>	sich trauen

Wat de werkwoorden *niet hoeven te* + infinitief en **nicht brauchen zu** + infinitief betreft, zou het eigenlijk geen probleem hoeven te zijn, als hier niet de Engelse ‘to need’ zinnen verschijnen, bijvoorbeeld (Soomer 1999:114):

***Man braucht einen Vergleich zu machen.**

Wat de verschillen tussen *moeten* en **müssen** in tegenstelling tot *moeten* en **sollen** betreft, is dit een vervelend thema. Men moet niet onderschatten dat de betekenis en het gebruik van de modale werkwoorden een ingewikkeld gebied is. Toch gelden hier in beginsel sommige regels. In de uitspraken zoals

Oma ist schwer verletzt, sie muss/soll ins Krankenhaus gebracht werden.

zijn eigenlijk beide modale werkwoorden mogelijk, alleen hebben ze een andere context. In het geval van **müssen** kan men een vraag stellen Waarom?. Dan zou een mogelijk antwoord zijn:

Wenn sie nicht ins Krankenhaus gebracht wird, stirbt sie.

Dat betekent dat tot elk **müssen** een **wenn nicht – dann** context bestaat en binnen dit context is er geen alternatief tot voorgestelde noodzakelijkheid. Daaruit ontstaat het typisch gedwongene gedachte welke in veel grammatica's streeft en woordenrijk omschreven wordt. De hoofdfunctie van **sollen** is niets anders dan de indirecte reproductie (de indirecte rede) van een imperatief of van een verklaring van de bedoeling of van een bedoeling van het toevertrouwen. Hier kan men vragen Wie wil het? Wie heeft dat gezegd? en daartoe wat de andere mensen zeggen bestaat in principe een alternatief en dat is Nee! Voor het bovenstaande voorbeeld zou een alternatief kunnen luiden:

Ist der verrückt, dieser Arzt? Lasst sie doch zu Hause sterben!

De mens moet proberen welke context hij wil krijgen. Is dat een context die met *Waarom?* kan worden bevraagd waarop hij met een *In het andere geval* antwoordt (daartoe bestaat er geen alternatief), dan moet hij **müssen** kiezen. Als hij een context veroorzaken wil, op welke hij *Wie heeft dat gezegd?* vragen kan en hij sluit het met een alternatief *Nee!* af, dan moet hij **sollen** kiezen. Wat nog helpen kan is dat de zinnen die met **wenn** beginnen en/of met **dann/so** voortgezet worden worden zeer van **müssen** verdacht (Soomer 1999:115).

Als men de werkwoorden *zullen* en **werden** vergelijkt, dan verleidt de nauwe etymologische verwantschap van het werkwoord *zullen* tot het gebruik van het werkwoord **sollen**. Dat is waarschijnlijk versterkt ook door de daadwerkelijke analogie in de vragende zinnen zoals (Soomer 1999:116):

Zal ik meegaan? – **Soll ich mitgehen?**

Waar zal ik het zetten? – **Wo soll ich es hinstellen?**

Wat de verbinding van het werkwoord *gaan* + infinitief in het Nederlands betreft, heeft dat geen vertaling in het Duits. Het is bijzonder problematisch, omdat het werkwoord *gaan* in het Nederlands zeer vaak met de infinitief wordt gebruikt. In het Duits kan deze 'onmiddellijke toekomstige tijd' niet worden uitgedrukt, dus het werkwoord *gaan* blijft het best onvertaald. Maar men omschrijft het door een bijwoord (Soomer 1999:116):

Wat ga je doen? – **Was machst du jetzt?**

Het gaat vallen! – **Es fällt gleich!**

Waarom verwacht men het Nederlandse *worden* en het Duitse **werden**? Aan de ene kant is dat een probleem, omdat het Frans en het Engels de passief met *zijn* vormen en daarvoor treden de interferentiefouten op. Aan de andere kant bestaat het probleem in het feit dat in de Nederlandse passief van de voltooid tegenwoordige tijd en van de voltooid verleden tijd de *werden*-vorm als ongrammaticaal geldt. In de informele taal is de *werden*-passief – ondanks de overtreding tegen de norm op de onvoltooid verleden tijd te ontwijken – echter nog zeer levend (Soomer 1999:116):

**Gisteren is/was gezegd geworden...*

**Gisteren is/was gezegd geweest...*

**Gisteren is/was gezegd geworden geweest...*

= **Gestern ist/war gesagt worden, ...**

Als men de werkwoorden *zou/zouden* en **würde** vergelijkt, dan verleidt de nauwe etymologische verwantschap van het werkwoord *zullen* tot het gebruik van het werkwoord **sollen**. Maar dat is een vals gebruik en hier helpt alleen de volgende instructie dat de Nederlandse *zou/zouden* de Duitse **würde** is (Soomer 1999:116).

Helaas geldt dit niet altijd hoe verder de werkwoorden *zou/zouden willen* en **möchte** laten zien, maar men ziet dat ook in de volgende voorbeelden. In zo'n vragende zinnen

Zou hij ook komen?

heeft het Duits voor het werkwoord *zou* geen equivalent en moet de invoering van een andere persoon gebruiken om de vraag adequaat te formuleren:

Was denkst du/Was glauben Sie: Kommt er auch?

Of men kan een hoofdzinloze indirecte vragende zin van het volgende type gebruiken:

Ob er wohl kommt?

De modale werkwoorden *kunnen* en **können**, verder ook *willen* en **wollen** vormen meestal geen probleem, als men daarvan afziet dat in de Nederlandse vraag beide modale werkwoorden mogelijk zijn, terwijl er in het Duits alleen een mogelijk is. Bijvoorbeeld de vraag: *Wil (kan) je mijn jurk eens dichtdoen?* kan in het Duits alleen **Kannst du mir mal das Kleid zumachen?** worden (Soomer 1999:117).

Wat de *zou/zouden willen* en **möchte** betreft, leidt het correct aangeleerde *zou/zouden willen* = **möchte** naar interferentie met de boven aangegeven *willen* in de vraag tot zo'n lichtzinnige uitdrukkingen zoals

***Möchtest du mir mal das Kleid zumachen?** (*Zou je mijn jurk eens willen dicht doen?*)

wat in het Duits – ver minder lichtzinnig – zou hebben heten moeten

Würdest du mir mal das Kleid zumachen?

Helaas is dit één van de gevallen in welk het Duitse **würde** niet met het Nederlandse *zou/zouden* overeenstemt.

Volgens Bruno De Soomer zijn de laatste drie voorbeelden van de modale werkwoorden (*graag hebben, lusten/mögen, mogen/dürfen* en *durven/sich trauen*) duidelijk en hebben geen verdere commentaar nodig (Soomer 1999:117).

4.6.3 Het bijzondere geval 2: *er is, er zijn* en andere onzekere kandidaten

De Nederlandse uitdrukking *er is/er zijn* die in het Duits met **es gibt, da ist/da sind** en nog wel met **es ist/es sind** kan worden weergegeven, zorgt uit ervaring voor grote moeilijkheden bij het vertalen (Soomer 1999:117).

Het eerste probleem is dat de Nederlanders die Duits leren de Nederlandse zin gewoon overnemen naar het Duits zoals bijvoorbeeld in het volgende geval (Soomer 1999:118):

***Also ist er auch keinen Verlust.**

Dus is er ook geen verlies.

Also gibt es auch keinen Verlust.

Het volgende probleem is dat men niet zeker is welke Duitse variant in welk geval moet worden gebruikt. Bijvoorbeeld de zin

's Zaterdags zijn er veel mensen.

kan in het Duits bijna niet met

Samstags gibt es viele Leute.

worden weergegeven, het moet integendeel heten:

Samstags sind viele Leute da.

Want in dit geval gaat het om de echte aanwezigheid en om de concrete plaatsing. Men kan een gelijk probleem ontmoeten als men de volgende Nederlandse zin naar het Duits vertaald (Soomer 1999:118):

Er zijn veel mensen op straat.

Es gibt viele Leute auf der Straße. oder Da sind viele Leute auf der Straße.

In dit geval kan het *er* niet meer lokaal worden uitgelegd, omdat een vermelding van plaats al aanwezig is maar het moet zoals een onbepaald voornaamwoord worden beschouwd die in het Nederlands verplicht is en in het Duits echter alleen een functie van ‘Platzhalter’ aan het begin van de zin heeft (Soomer 1999:118):

Es sind viele Leute auf der Straße.

Sind viele Leute auf der Straße?

Zijn er veel mensen op straat?

Dezelfde regelmatigigheden voor *er* = **es** gelden overigens in de passief:

***Er wird ein Drittel mehr Güter hergestellt.**

Er wordt een derde meer goederen geproduceerd.

Toch wordt men *er zijn* weer met **es gibt** moeten vertalen als het om alleen maar bestaan gaat en niet om plaatsing (Soomer 1999:118):

Er zijn mensen die geloven dat...

Es gibt Leute, die glauben, dass...

Het Nederlandse werkwoord *geven* zelfs kan in het Duits tot zo’n bijzonderheden leiden zoals

***Das gibt Probleme.** (in plaats van **verursacht**)

***Das gibt für ihn die 36-Stunden-Woche.** (in plaats van **ist**)

***Das Modell gibt Vorteile.** (in plaats van **bietet**)

waarbij men opmerken moet dat in het Nederlands *geven* in het eerste bovenstaande geval probleemloos kan worden gebruikt, in het tweede bovenstaande geval misschien

nog acceptabel is, maar in het derde bovenstaande geval als incorrect moet gelden (Soomer 1999:119).

Er is een populaire omschrijving voor het Duitse **es gibt** en dat is de formulering **man hat** die in het Duits eerder slordig klinkt (Soomer 1999:119):

Man hat keinen Wechselkurs mehr.

***Mit dem Euro bleibt man immer denselben Kurs haben.**

Er bestaat nog een donkerder variant van **man hat** en dat is **man bekommt** (Soomer 1999:119):

***Durch die Abnahme der Kosten bekommt man eine bessere Wettbewerbsfähigkeit.** (in plaats van **verbessert sich**)

***Schneider will eine 36-Stunden-Woche einführen, damit man bekommt, dass die Leute nur vier Tage arbeiten müssen pro Woche.** (in plaats van **um zu erreichen**)

***Ich denke, dass die Arbeitgeberverbände eine andere Arbeitsmentalität bekommen wollen.** (Hier wordt bedoelt dat de werkgever bij de werknemers een andere werkmentaliteit wil bereiken.)

Omdat het Nederlandse *bekomen* in tegenstelling tot het Duitse **bekommen** in staat is om een passief te vormen moeten zinnen zoals de volgende niet verwonderen (Soomer 1999:119):

***Also werden aus zwei drei Arbeitsplätze bekommen.**

Daarbij sluit zich eindelijk onze buitenlandse vriend ‘to become’ aan die voor volgend fenomeen verantwoordelijk blijkt (Soomer 1999:120):

***Dann bekommen die Produkte viel teurer.**

4.6.4 Het bijzondere geval 3: positiewerkwoorden, infinitieve en sommige voegwoorden

Ten eerste houdt zich Bruno De Soomer in dit geval bezig met het Nederlandse werkwoord *stellen*. *Stellen* heeft zijn letterlijke betekenis totaal verloren en men vertaalt

dit werkwoord naar het Duits meestal met de Duitse werkwoorden **annehmen**, **behaupten** en **ausgehen von**. Dus ook het Nederlandse zelfstandige naamwoord *stelling* betekent in het Duits niet **Stellung**, maar **These**.

Als moeilijk wordt ook het Duitse paar **sinken (sank, ist gesunken)/senken (senkte, hat gesenkt)** beschouwd, want er is voor het laatste werkwoord in het Nederlands geen etymologisch adequaat equivalent, dus moet naar andere woorden zoals *verlagen* of *doen dalen* worden uitgeweken. Dat leidt dan tot het gebruik van het werkwoord **tun** in de betekenis van **lassen** – in vergelijking met *doen denken*, *doen lachen* – wat echter in het Duits toch niet mogelijk is en leidt tot de constructies zoals ***tun sinken** of **sinken lassen** (Soomer 1999:121).

Bijzonder problematisch wordt de adequate vertaling van de positiewerkwoorden als ze in het Nederlands samen met het werkwoord *gaan* optreden (Soomer 1999:121):

<i>gaan liggen</i>	sich (hin)setzen
<i>gaan zitten</i>	sich (hin)legen
<i>gaan staan</i>	sich (hin)stellen

Omdat er in het Duits geen uitdrukking zoals ***sitzen gehen** bestaat, geeft dit de Nederlandse moedertaalsprekers veel moeilijkheden. Evenzo geeft de omstandigheid veel moeilijkheden dat deze werkwoorden in het Nederlands zo makkelijk en zo vaak met een infinitief met ‘te’ kunnen worden gecombineerd. Daarvoor kan het Duits geen equivalente structuur aanbieden (Soomer 1999:121):

Hij lag/zat/stond in bad te zingen.

Zo'n zin kan in het Duits op twee manieren worden weergegeven:

Er lag/saß/stand in der Badewanne und sang.

Er sang in der Badewanne.

Bij het eerste bovenstaande geval gebruikt men de verbinding **und**, bij het tweede geval blijft het positiewerkwoord onvertaald. In beide gevallen verliest men echter het aspect van het tijdsverloop.

Net zoals men het bovenstaande werkwoord **gehen** alleen in verbinding met een infinitief kan gebruiken als er voeten bij kunnen worden gedacht, kan men ook het

werkwoord **bleiben** in het Duits alleen dan met een infinitief combineren als iets in zijn oorspronkelijke zichtbare positie blijft. Daartegen kan *blijven* zich in het Nederlands met willekeurig veel infinitieven verbinden om de duur van een toestand uit te drukken. In het Duits moet dit werkwoord bij gebrek aan een adequate constructie onvertaald blijven, de duur kan door een bijwoord als **weiterhin/ununterbrochen** worden weergegeven. Dus een zin zoals

***Auch bleiben sie dasselbe verdienen.**

zou dan in het Duits kunnen luiden (Soomer 1999:122):

Außerdem verdienen sie weiterhin dasselbe.

Het gebruik van infinitieven is in het Duits beperkter dan in het Nederlands en dat geldt ook voor voorzetsels (Soomer 1999:122):

***Durch 50% mehr Menschen ein zu stellen senken die Gesamtkosten pro Stück.**

Ongeacht de inhoudelijke onjuistheid van deze zin zou deze zin juist moeten luiden:

Dadurch, dass 50% mehr Leute eingestellt werden, sinken die Gesamtkosten...

Voor de Nederlandse constructies *door te/ na te/ alvorens te/ met te* moeten in het Duits volwaardige bijzinnen met vervoegd werkwoord worden gebruikt. De bijbehorende voegwoorden zijn dan **dadurch/ dass** of **indem/ nachdem/ bevor**. Want *met te* treedt meestal samen met het werkwoord *beginnen* op, kan dit in het Duits door een bijwoord zoals bijvoorbeeld **zuerst** worden weergegeven (Soomer 1999:123).

Terwijl de Duitse infinitief met **um zu** tot de zinnen met een duidelijk finaal karakter beperkt is, treedt de Nederlandse infinitief *om te* ook dan op als een abstract begrip door de infinitief met een concrete inhoud wordt gevuld (Soomer 1999:123):

***Es ist viel wichtiger, um über die Fixkosten von 70% nachzudenken.**

***Das Risiko, um Geld zu verlieren...**

Bruno De Soomer is in dit hoofdstuk van de positiewerkwoorden door de infinitieve naar de bijzinnen aangekomen. Hier moet vanwege hun frequentie op sommige voeg-

woorden worden ingegaan die voor de Nederlandse moedertaalsprekers zo'n hoofdbreken vormt wat uit onderstaande lijst onmiddellijk begrijpelijk wordt. Eigenlijk geldt (links in het Nederlands, rechts in het Duits) (Soomer 1999:123):

<i>indien</i>	wenn, falls
<i>als</i>	wenn
<i>wanneer</i>	wenn
<i>wanneer</i>	wann
<i>toen</i>	als

Verder noemt Bruno De Soomer een paar voorbeelden om deze moeilijkheden te illustreren (Soomer 1999:123):

***Es ist Arbeit, wann man dafür bezahlt werd. (... , wenn man dafür bezahlt wird.)**

***Wann wir Güter kaufen in Italien, haben wir ein Wechselkursrisiko. (Wenn man in Italien Güter kauft, gibt es ein Wechselkursrisiko.)**

***Als wir in Belgien etwas haben gekauft, müssen wir mehr bezahlen. (Wenn man in Belgien etwas gekauft hat, muss man mehr bezahlen.)**

***Als ich zb. Produkten verkaufe im Deutschland, ... (Wenn man z.B. in Deutschland Produkte verkauft, ...)**

Om het dubbelzinnige Nederlandse *wanneer* te kunnen begrijpen, geeft Bruno De Soomer voor de Nederlandse moedertaalsprekers die Duits leren het volgende advies:

Lässt sich wanneer durch indien ersetzen, wird es auf Deutsch wenn. Oder man weist schlicht darauf hin, dass die Konjunktion wenn ungleich viel häufiger ist als die Konjunktion wann, die lediglich einen Zeitpunkt erfragt, die Chancen für wenn also erheblich größer sind (Soomer 1999:124).

Daartegen heeft het Duitse **als** met voorwaarde of met vraag überhaupt niets te doen maar het heeft meestal slechts betrekking op het verleden. Indien zich de hoofdzin met een logisch *dan* laat aansluiten daarna heet het Duitse bijzinsvoegwoord **wenn** en niet **als** (Soomer 1999:124).

Om de gegeven reeks volledig te maken, vermeldt Bruno De Soomer ook het Nederlandse *of* dat in het Duits met **oder** resp. met **ob** vertaald moet worden. De volgende zin laat zien wat hier gebeurd is (Soomer 1999:124):

***... fragen manche Leute sich ab, oder die Wende wirklich so etwas positiv war.**

4.7 Interferentiefouten op het gebied van de pragmatiek

Hierbij beschrijft Bruno De Soomer de problematiek van het gebruik van de voornaamwoorden **du/Sie/man** die in het bijzonder voor Vlamingen grote moeilijkheden geven. Dit gebied is bijzonder gevoelig en heeft een grote betekenis, omdat in het Duitstalige gebied (van sommige uitzonderingen afgezien) eigenlijk strikt tussen **Sie** en **du** moet worden onderscheiden terwijl deze scheiding in het Nederlands minder strikt is vooral omdat een gelijkstelling van **du** en **man** (in vergelijking met het Engelse ‘you’) bestaat. Voor de Nederlanders gelden de volgende equivalenten (Soomer 1999:125):

jij/je en jou/je

u/U

du en **dich** resp. **dir**

Sie resp. **Ihnen**

Daartegen is er hier voor de Vlamingen een extra probleem, omdat de *jij/jou*-variant in Vlaanderen in het dagelijks verkeer gewoonweg ongewoon is. Standaard geldt daar alleen (Soomer 1999:125):

gij/ge

u

u/U

du

dich resp. **dir**

Sie resp. **Ihnen**

De derde vorm bestaat in Vlaanderen alleen voor bijzonder formele situaties.

Dat betekent dat hier zich al in het moedertalige gebied onnauwkeurigheden bij de **Sie/du**-scheiding aftekenen. Daarbij komt dat de *je/ge*-vorm net als in het Engels wordt gebruikt als vervanging van het onpersoonlijke **men**. Iets vergelijkbaars is in het Duits ook goed mogelijk maar het komt minder vaak voor en het is aan afhankelijkheid van de situatie van de strikte **Sie/du**-scheiding onderworpen. Daaruit blijken eindelijk drie volgende mogelijkheden voor de vertaling (Soomer 1999:125):

- jij/je* resp. *gij/ge*: a) **du**
b) **man**
c) **Sie**

In de volgende voorbeelden kan men goed de verwarring zien:

***Wenn ich sage: ‘Mein Haus ist hoch’, dann weißt du noch nichts, weil sie es nicht vergleichen können.**

***Man kann sein Geld nicht mehr verlieren, wenn sie Ihre Münze für eine andere wechseln.**

***Wie man diese Frage löst, hängt ab von ihre persönliche Interpretation.**

Het Duitse woord **man** wordt onder andere ook daarom vermeden, omdat men de adequate objectvormen niet kent, men ontwijkt dan voor de zekerheid de bekende vormen zoals **dich/dir/Ihnen** (Soomer 1999:126).

Op bijzonder verraderlijke manier sluipt naar het Duits een overtreding tegen het gebod van de strikte **Sie/du**-scheiding binnen als de gebiedende wijs wordt gevormd want er bestaat volgens geldende Nederlandse standaard alleen nog één vorm van de gebiedende wijs, namelijk de familiare, de officiële vorm met *u* is ongewoon resp. verouderd. Dat betekent dat de Nederlandse moedertaalspreker in de gebiedende wijs in het algemeen geen persoonlijk voornaamwoord meer hoort en dan ontstaan de zinnen zoals de volgende (Soomer 1999:126):

***Schau mal nach BMW!**

Kijk eens naar BMW!

Sehen Sie sich doch BMW an!

Daarna legt Bruno De Soomer het uit. Hij zegt dat de bovenstaande fout ook wordt gemaakt door mensen die de Duitse taal zeer goed beheersen omdat de gebiedende wijs zoals *Kijk!* zo enorm makkelijk van de tong gaat (Soomer 1999:126).

4.8 Interferentiefouten in het morfo-syntactische gebied: sommige opmerkingen

Duits is de taal van de umlaut en daarom handelen de Nederlandse moedertaalsprekers vaak volgens de regel ‘liever een umlaut te veel dan een te weinig’.

De Nederlandse attributieve *van*-constructie moet men waar altijd mogelijk (en dat is in de meeste gevallen) door een genitief-constructie weergeven.

Grappig klinkt voor de Nederlanders een zin zoals

Er hat sich den Arm gebrochen. (*Hij heeft zijn arm gebroken.*)

omdat het zo eruitziet alsof de persoon de breuk opzettelijk heeft veroorzaakt. Waar het Nederlands een possessief gebruikt, bedient het Duits zich van een reflexief in de datief en doet daarvoor afstand van de possessief. Dat geldt vooral voor delen van het lichaam en voor kledingstukken (Soomer 1999:127).

Bij de zogenaamde wisselingsvoorzetsels laten zeker meer dan 90% van de gevallen zich door een eenvoudige regel juist behandelen die van de volgende vraag *Is het onderwerp (intransitieve werkwoorden) resp. het directe voorwerp (transitieve werkwoorden) er al?* uitgaat. Indien het antwoord ‘ja’ luidt, moet men de datief kiezen, indien het antwoord ‘nee’ luidt, volgt op de voorzetsel van accusatief (Soomer 1999:127).

De Duitse bijvoeglijke bijzin zorgt al op grond van haar veelvormigheid voor belangrijke moeilijkheden. Eigenlijk onderscheidt ze zich echter niet van de Nederlandse bijvoeglijke bijzin en wel zolang er geen voorzetsels in het spel zijn. Indien er voorzetsels optreden, moet men in het Nederlands tussen personen en dingen onderscheiden en moet een ander betrekkelijk voornaamwoord worden gebruikt. Daartegen gebruikt het Duits zonder verschil verder zijn relatief. Men kan het overzicht wegens dit probleem in een uitbeelding van de manieren van het gebruik van vaste voorzetsels bij het werkwoord inbedden om de gelijkheid en de afwijking in een synopsis aan te vatten (Soomer 1999:128).

Ten slotte schrijft Bruno De Soomer in zijn artikel dat de nauwe verwantschap tussen beide talen voor de Nederlandse moedertaalspreker die Duits leert zeker voordelen geeft bij het horen resp. bij het lezen. Bij het spreken of bij het schrijven verdwijnen deze

voordelen echter snel – dan staat hij vaak met de ‘mond vol tanden’ en brengt iets wonderlijks voort (Soomer 1999:130).

5. Valse vrienden als een semantisch fenomeen

In het hoofdstuk 4.1. werd al vermeld dat ook Leona van Vaerenbergh zich met interferentiefouten bezighoudt. Volgens haar gaat het bij het onderscheiden van valse vrienden vooral om de betekenis, de semantiek is belangrijk. Ze verdeelt de valse vrienden in drie categorieën (Vaerenbergh 1993:242):

- de uitdrukkingen met totaal verschillende betekenis

In deze categorie noemt ze woorden als: **Enkel** (in het Nederlands: *kleinkind*) – *enkel* (in het Duits: **Knöchel**) of **liegen** (in het Nederlands: *liggen*) – *liegen* (in het Duits: **lügen**).

- de uitdrukkingen met gelijkenis in de betekenis

Het is mogelijk dat de betekenis van een Nederlandse woord omvangrijker is dan in het Duits, zoals bijvoorbeeld het Nederlandse woord *wortel* wat in het Duits zowel **Wurzel**, **Möhre** als ook **Karotte** kan betekenen.

- valse vrienden op grond van de stilistische en culturele verschillen

Wat het stilistische verschil betreft, kan men zoals een voorbeeld het Nederlandse morfeem *rond-* noemen wat in het Duits **herum-** of **rum-** kan betekenen. Het hangt ervan af of het een formele of informele situatie is in welke men dit morfeem gebruikt.

Wat het culturele verschil betreft, kan men als voorbeeld het Duitse woord **Wohnung** noemen wat een andere betekenis heeft dan het Nederlandse woord *woning*. Het Nederlandse woord *woning* drukt in het Duits **Haus** uit, het Duitse woord **Wohnung** beschrijft men in het Nederlands met de woorden *flat* of *appartement*.

Niet alleen Leona van Vaerenbergh maar ook Pedro José Chamizo Dominguez¹ denkt dat valse vrienden een semantisch fenomeen zijn. Ten eerste onderscheidt hij twee verschillende soorten van valse vrienden: *chance false friends* en *semantic false friends*.

¹ Pedro José Chamizo Dominguez is sinds 1987 professor van de filosofie aan de universiteit in Malaga in Spanje. Verder is hij een lid van de vereniging The metaphor and metonymy group aan de universiteit van Nottingham and Leeds.

- chance false friends

In deze categorie gaat het om toevallige valse vrienden die in twee of meerdere talen gelijk of equivalent (orthografisch of fonetisch) zijn, waarbij er geen semantische of etymologische reden voor dit overlappen is. Als voorbeeld noemt hij in deze categorie het Spaanse woord ‘misa’ (in het Nederlands *de mis, de kerkdienst*) en het Slowaakse woord ‘misa’ (in het Nederlands *het bord*) (Chamizo Dominguez 2002:1835).

- semantic false friends

Tot deze categorie behoren de woorden die grafisch en/of fonetisch gelijk zijn maar hun betekenis hebben veranderd. Volgens hem is het zo omdat ze van het Grieks en van het Latijn afstammen. Deze categorie verdeelt Chamizo Dominguez nog in twee groepen: full false friends en partial false friends.

- a) full false friends

Deze woorden hebben twee totaal verschillende betekenissen. Zoals een voorbeeld noemt hij het Engelse woord ‘fastidious’ (in het Nederlands *kieskeurig*) en het Spaanse woord ‘fastidioso/fastidiosa’ (in het Nederlands *lastig*). Deze groep vergelijkt hij met homoniemen in één enkele taal.

- b) partial false friends

Deze woorden hebben meerdere betekenissen maar alleen enkele van hen overlappen in beide talen. Hij vergelijkt de woorden van deze groep met polysemie (Chamizo Dominguez 2002:1835).

Naast de vergelijking met homonymie en met polysemie noemt hij ook metonymie, metaforen en eufemismen zoals een reden voor de veranderingen van de woordbetekenissen. Hij bedoelt dat de woorden in sommige talen meerdere betekenissen krijgen als ze bijvoorbeeld in metaforen of in metonymische verwijzingen worden gebruikt (Chamizo Dominguez 2002:1834):

Take for example the German word Flanell and the English word flannel. In German Flanell is used to refer to a certain type of cloth, in English to a certain type of cloth, but also to a cloth with a certain function (a wash-cloth for washing the body). The metonymic link that is exploited is the one between material and function. Furthermore, flannel can be used metaphorically in English to mean

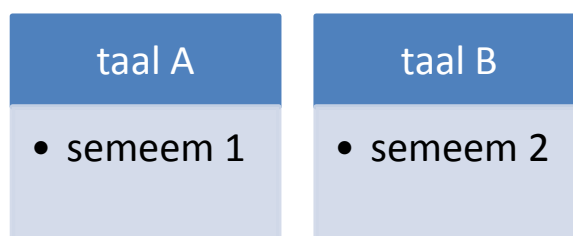
‘evasive talk’. As this example shows, the two languages seem to have exploited certain meaning potentials in different ways: whereas ‘the German language’ stayed with the ‘literal’ meaning of flannel and did not venture any further into semantic space, ‘the English language’ moved along a metonymically and metaphorically structured semantic path and produced a word with multiple meanings.

In het Engels heeft het woord ‘flannel’ meer betekenissen dan het Duitse woord **Flanell** wat alleen de letterlijke betekenis heeft. De reden daarvoor is dat het Engelse woord ook in andere contexten wordt gebruikt en wel in metonymie of in metaforen. Dit idee is heel begrijpelijk maar daarvoor moet men elk woord etymologisch onderzoeken en in elke fase precies observeren hoe het werd gebruikt om te ontdekken of het echt zo is gebeurd. Verder is het ook heel begrijpelijk te veronderstellen dat verschillende woorden zich op verschillende manieren hebben ontwikkeld (Breejen 2013:15).

In het hoofdstuk drie werden al drie criteria voor het ontstaan van valse vrienden volgens Irene Doval Reixa vermeld. Het volgende schema van de indeling van valse vrienden beperkt zich alleen tot gevallen die aan deze drie criteria (het etymologische principe, de formele gelijkennis en de semantische beperking) voldoen. Volgens de semantische verbanden die tussen de elementen van het woordpaar ontstaan kan men de volgende classificatie uitvoeren (Reixa 1998:286):

- totale valse vrienden

Tot deze groep behoren de woorden die een gelijke vorm in beide talen hebben maar geen gemeenschappelijke betekenis (semeem). Daardoor ontstaat er tussen deze twee talen een exclusieve relatie zoals volgend schema verduidelijkt:

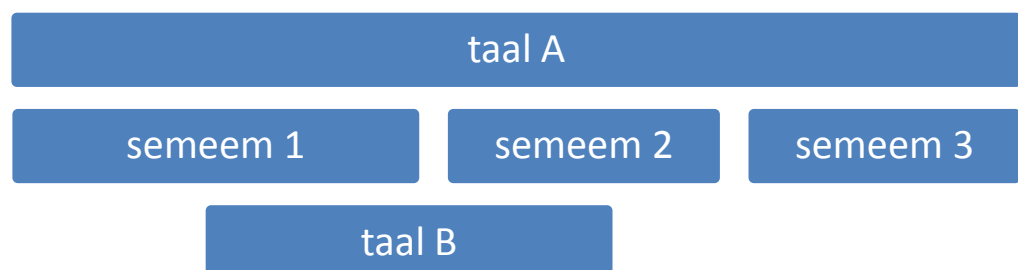
Als voorbeelden noemt Irene Doval Reixa deze woorden: het Duitse woord **Dirigent** wat leider van een orkest betekent in tegenstelling tot het Spaanse woord ‘dirigente’ wat vrolijk, grappig betekent of het Duitse woord **Firma** wat

bedrijf betekent in tegenstelling tot het Spaanse woord ‘firma’ wat handtekening betekent (Reixa 1998:286).

- gedeeltelijke valse vrienden

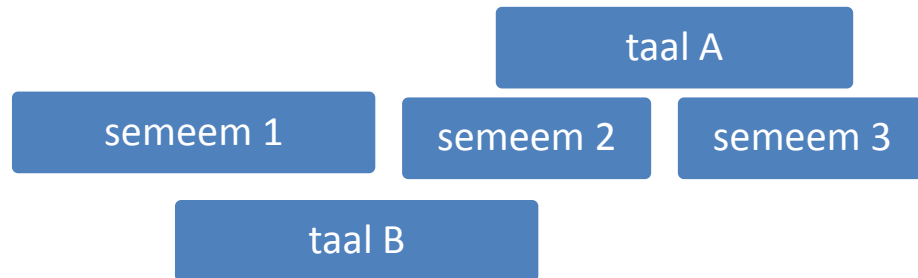
Tot deze groep behoren de woorden bij welke de overeenstemming van de inhoud in één of meerdere betekenissen, sememen, aanwezig is, maar niet in alle. Sommige sememen van een taal worden niet door het overeenkomstige begrip in de andere taal afgehaald waardoor de gedeeltelijke overeenstemmingen en de gedeeltelijke semantische beperkingen ontstaan. Deze groep heeft nog twee indelingen (Reixa 1998:286):

- a) Hier behoren de gevallen bij van woorden die een inclusief verband aangaan dat betekent dat een woord in één taal semantisch omvangrijker verbreed is dan in de andere taal. Er staan in tegenstelling met het Spaanse woord meerdere betekenisverschillende Duitse woorden. Zoals voorbeeld beschrijft Irene Doval Reixa het Spaanse woord ‘concurrancia’ wat in het Duits ten eerste de overeenstemming betekent, ten tweede de toeloop, de vergadering en ten derde de concurrentie. Het Spaanse woord heeft dus drie sememen van welke alleen één met het materieel gelijke Duitse woord overeenstemt. De moeilijkheden hebben daarmee alleen de mensen die Spaans spreken en die het Duits leren, omdat de betekenis van het woord ‘concurrancia’ in het Duits over drie woorden is verdeeld. In dit geval is de valse vriend alleen in de richting Spaans → Duits, omdat voor de mensen die Duits spreken geen probleem is om aan het woord dat ze al kennen de nieuwe sememen toe te voegen (Reixa 1998:287).

- b) Ook woordparen die naast een algemene betekenis elk voor zichzelf ook een specifieke betekenis hebben die de andere taal niet kent, behoren tot de gedeeltelijke valse vrienden. Als een voorbeeld noemt Irene Doval Reixa in

haar artikel het Duitse woord **Konferenz**. Dit woord betekent zoals ook het Spaanse woord ‘conferencia’ de persconferentie maar aan de andere kant betekent het in het Duits ook nog de conferentie van de leraren. Het Spaanse woord neemt nog de betekenis van de lezing aan (Reixa 1998:288).

- pseudovreemdtalige woorden

Tot deze groep behoren de gevallen van valse vrienden bij welke de mens die de vreemde taal leert denkt dat een woord van de andere taal moet op grond van zijn uiterlijke vorm en zijn betekenis materieel met het overeenkomstige woord van zijn eigene taal identiek of gelijk zijn. Bijvoorbeeld gebruiken mensen die Duits spreken vaak het Latijnse, Franse of Engelse leenwoord en brengen het mechanisch naar het Spaans over. Vooral door de Duitse anglicismen ontstaan er talrijke pseudovreemdtalige woorden. Hoewel het Duits in het algemeen erg veel meer Engelse leenwoorden opneemt dan het Spaans, heeft de Duitstalige de neiging deze woorden als internationalismen te beschouwen en ze naar het Spaans te transfereren, hoewel ze daar niet bestaan, bijvoorbeeld **Computer**/‘ordenador’, **Party**/‘fiesta’ of **Film**/‘película’ (Reixa 1998:288).

5.1 Valse vrienden zonder overlappings in de betekenis

In dit hoofdstuk wil ik graag de tabel van Marlon den Breejen laten zien en beschrijven. Ten eerste gaat het om de tabel van valse vrienden zonder overlappings in de betekenis, ten tweede zal ik in het volgende hoofdstuk de tabel van valse vrienden met overlappings in de betekenis laten zien. Na elke tabel volgt de beschrijving van de voorbeelden.

<i>Nederlandse woord</i>	<i>valse vriend</i>	<i>vertaling van valse vriend</i>	<i>juiste vertaling</i>
<i>het beeld</i>	das Bild	<i>de foto, de afbeelding</i>	die Statue
<i>bellen</i>	bellen	<i>blaffen</i>	anrufen
<i>bidden</i>	bitten	<i>vragen om, verzoeken</i>	beten
<i>blijken</i>	bleichen	<i>bleken</i>	sich herausstellen
<i>doof</i>	doof	<i>stom</i>	taub
<i>durven</i>	dürfen	<i>mogen</i>	sich trauen
<i>de enkel</i>	der Enkel	<i>het kleinkind</i>	der Knöchel
<i>erkennen</i>	erkennen	<i>herkennen</i>	anerkennen
<i>de grond</i>	der Grund	<i>de reden</i>	der Boden
<i>klaar</i>	klar	<i>duidelijk</i>	fertig
<i>liegen</i>	liegen	<i>liggen</i>	lügen
<i>de mist</i>	der Mist	<i>de mest</i>	der Nebel
<i>net</i>	nett	<i>aardig</i>	gepflegt, ordentlich
<i>openbaar</i>	offenbar	<i>klaarblijkelijk</i>	öffentlich
<i>het oponthoud</i>	der Aufenthalt	<i>het verblijf</i>	die Verspätung
<i>slim</i>	schlimm	<i>erg</i>	klug
<i>de strijd</i>	der Streit	<i>de ruzie</i>	der Kampf
<i>de tas</i>	die Tasse	<i>het kopje</i>	die Tasche
<i>de tegenstand</i>	der Gegenstand	<i>het voorwerp</i>	der Widerstand
<i>de uitvaart</i>	die Ausfahrt	<i>de afslag</i>	die Beerdigung
<i>vernemen</i>	vernehmen	<i>verhoren</i>	erfahren
<i>verzoeken</i>	versuchen	<i>proberen</i>	bitten
<i>de vloer</i>	der Flur	<i>de hal, de gang</i>	der Fußboden
<i>de vorst</i>	der Forst	<i>het woud</i>	der Fürst; der Frost
<i>wissen</i>	wissen	<i>weten</i>	löschen

(Breejen 2013:18)

Marlon den Breejen heeft in haar tabel geen lidwoorden bij de Nederlandse zelfstandige naamwoorden geschreven, dus ik heb de lidwoorden wel aan de tabel toegevoegd. Uit deze tabel is duidelijk dat deze woorden in de meeste gevallen helemaal niets met elkaar te maken hebben. Valse vrienden van deze categorie lijken dus zeer logisch en kunnen als eenvoudige valse vrienden beschouwd worden. Maar precies deze categorie van de woorden veroorzaakt de grootste misverstanden omdat ze op het betekenisniveau helemaal niets met elkaar te maken hebben (Breejen 2013:18).

Bovendien duiken er in deze categorie enkele bijzonderheden op, woorden die waarschijnlijk toch meer met elkaar te maken hebben dan alleen de gelijkens van de

klanken. Of ze inderdaad etymologisch verwant zijn, moet men voor elk woordpaar onderzoeken, maar de mogelijkheid is zeer groot, bijvoorbeeld het woordpaar *bidden* – **bitten**. De afstamming van *bidden* – **bitten** is zeer omstrede en er zijn alleen sommige verwante woorden van welke men zich zeker is, onder andere het gotische woord ‘bidjan’, en zowel in het Nederlandse als ook in het Duitse etymologische woordenboek wordt een verwantschap bevestigd. Het Duitse woord **bitten** had echter nooit **beten** als betekenis en het Nederlandse woord *bidden* had deze betekenis al in het Oudnederlands. Vermoedelijk heeft het Nederlandse woord de oorspronkelijke betekenis relatief vroeg verloren en andere invloeden gehad maar daarover zijn er de wetenschappers niet het eens (Breejen 2013:19).

In het geval van *beeld* – **Bild** hebben deze woorden dezelfde afstamming. Ze zijn beide afkomstig van het Oudhoogduitse ‘bilidi’, oorspronkelijk ‘bilaeti’ (West-Germaanse taal). Ook in het Duits had dat de betekenis van sculptuur maar die is verdwenen (Breejen 2013:19).

Heden ten dage overlappen deze betekenissen echter niet meer en dat is er de reden van waarom deze valse vrienden toch tot de eerste categorie behoren (Breejen 2013:19).

5.2 Valse vrienden met overlappingen in de betekenis

<i>Nederlandse woord</i>	<i>‘valse’ vriend</i>	<i>andere mogelijkheid</i>	<i>voorbeeldzinnen</i>
<i>de afspraak</i>	die Absprache	die Verabredung	<ul style="list-style-type: none"> - Sprechzeiten samstags nur nach Absprache. - Heute habe ich eine Verabredung mit einer Bekannte.
<i>de belasting</i>	die Belastung	die Steuer	<ul style="list-style-type: none"> - Die Pflege der Schwiegermutter bedeutete für sie eine starke Belastung. - Man muss immer mehr Steuer zahlen.
<i>de bijlage</i>	die Beilage	die Anlage	<ul style="list-style-type: none"> - Die Zeitung hat heute eine ziemlich große Sportbeilage. - Nähere Informationen finden Sie in der Anlage.
<i>het bureau</i>	das Büro	der Schreibtisch	<ul style="list-style-type: none"> - Er arbeitet den ganzen Tag im Büro. - Ich habe mir einen neuen

			Schreibtisch gekauft.
<i>de garage</i>	die Garage	die Werkstatt	<ul style="list-style-type: none"> - Er hat das Auto in der Garage geparkt. - In dieser Werkstatt bekommt man sehr guten Service.
<i>genezen</i>	genesen	heilen	<ul style="list-style-type: none"> - Hoffentlich wird er bald von dieser Krankheit genesen. - Sie ist mit einem neuen Medikament geheilt worden.
<i>de kennis</i>	die Kenntnis	die,der Bekannte(r)	<ul style="list-style-type: none"> - Er hat viel Kenntnis der deutschen Sprache. - Sie ist eine Bekannte von mir.
<i>leren</i>	lehren	lernen	<ul style="list-style-type: none"> - Viele Lehrer wissen nicht wie sie ihren Schülern bestimmte Sachen lehren sollen. - Der Schuler hat den ganzen Abend gelernt.
<i>de manier</i>	die Manier	die Art, Weise	<ul style="list-style-type: none"> - Gute Manieren machen das Leben einfacher. - Es gibt nicht nur eine Art und Weise, wie man eine Sprache lernt.
<i>moeten</i>	müssen	sollen	<ul style="list-style-type: none"> - Da sie schwanger ist, muss sie heiraten. - Du sollst besser aufpassen!
<i>de muur</i>	die Mauer	die Wand	<ul style="list-style-type: none"> - Diese Mauer ist aus Steinen und Mörtel gebaut worden. - Helle Wände machen einen Raum größer.
<i>openen</i>	öffnen	eröffnen	<ul style="list-style-type: none"> - Die Tür/das Fenster öffnen. - Die Ausstellung wird vom Künstler selbst eröffnet.
<i>oplossen</i>	auflösen	lösen	<ul style="list-style-type: none"> - Das Salz hat sich im Wasser aufgelöst - Es gab eine einfache Lösung für dieses Problem.
<i>overwinnen</i>	überwinden	schlagen	<ul style="list-style-type: none"> - Es ist wichtig seelische Probleme zu überwinden. - Die deutsche Mannschaft hat den Gegner geschlagen.
<i>het overzicht</i>	die Übersicht	der Überblick	<ul style="list-style-type: none"> - Er hat die Übersicht verloren. - Das Buch bietet einen Überblick über historische Epochen.
<i>de rekening</i>	die Rechnung	das Konto	<ul style="list-style-type: none"> - Manchmal ist eine Rechnung höher als man geplant hat. - Ich habe zum Glück noch genug Geld auf diesem Konto.
<i>rijden</i>	reiten	fahren	<ul style="list-style-type: none"> - Sie liebt Pferde und reitet sehr oft. - Wir sollten alle weniger Auto fahren.

<i>stom</i>	stumm	dumm	<ul style="list-style-type: none"> - Sie war stumm vor Schreck, sie wusste nicht was sie sagen sollte. - Wie dumm von mir!
<i>de tafel</i>	die Tafel	der Tisch	<ul style="list-style-type: none"> - Es gab eine festlich geschmückte Tafel auf der Party. - Du kannst das auf den Tisch legen.
<i>de titel</i>	der Titel	die Überschrift	<ul style="list-style-type: none"> - Der Titel dieses Buches ist "Meaning in Language". - Eine auffallende Überschrift ist das wichtigste, wenn man einen Artikel schreibt.
<i>volgen</i>	folgen	verfolgen	<ul style="list-style-type: none"> - Der Angreifer folgte das junge Mädchen. - Die Spiele sind live im Internet zu verfolgen.
<i>voorstellen</i>	voorstellen	vorschlagen ODER darstellen	<ul style="list-style-type: none"> - Heute wurde das neue iPhone vorgestellt. - Er hat seinem Feind einen Kompromiss vorgeschlagen. - Diese Graphik stellt die Ergebnisse des Untersuchs da.
<i>vragen</i>	fragen	bitten	<ul style="list-style-type: none"> - Ich frage ihn wie alt er ist. - Ich bitte ihn um Geld.
<i>werken</i>	wirken	arbeiten	<ul style="list-style-type: none"> - Antibiotika wirken gegen Bakterien. - Ich arbeite im Moment noch an meiner Homepage.
<i>zullen</i>	sollen	werden	<ul style="list-style-type: none"> - Du sollst zum Arzt gehen. - Ich werde morgen wieder zur Schule gehen.

(Breejen 2013:20)

Ook in deze tabel heeft Marlon den Breejen geen lidwoorden bij de Nederlandse zelfstandige naamwoorden geschreven, dus ik heb de lidwoorden ook hier aan de tabel toegevoegd.

Zoals boven te zien is, zijn deze valse vrienden niet meer valse vrienden, omdat ze in sommige situaties precies de juiste vrienden zijn. Bij deze woorden moet je echter goed opletten, omdat ze tot misverstanden kunnen leiden. Men moet bij deze valse vrienden leren in welke situatie welk woord kan worden gebruikt. In de meeste gevallen is het zeker dat het om etymologisch verwante woorden gaat. Hier hadden de woorden in de verschillende talen een verschillende ontwikkeling. Meestal heeft men in het Duits meerdere woorden voor slechts één woord in het Nederlands. Daarna wordt in het

Nederlands alleen uit de context duidelijk welke betekenis is bedoeld. In sommige gevallen moet men alleen tussen letterlijke en figuurlijke betekenissen onderscheiden, in andere gevallen is het verschil moeilijker uit te leggen en daarom ook voor de Nederlandse moedertaalsprekers moeilijker te begrijpen (Breejen 2013:21).

Wat het woordpaar *belasting* – **Belastung/Steuer** betreft, wordt in het Duits een verschil gemaakt tussen wat iemand bezwaart en wat men moet betalen. In het Nederlands is van de context afhankelijk welke betekenis men bedoelt. Bij de werkwoorden ziet het gelijk eruit. Hier kan men bijvoorbeeld het woordpaar *oplossen* – **auflösen/lösen** noemen. In het Nederlands wordt er geen verschil gemaakt tussen een bepaalde stof oplossen en een probleem oplossen. Een andere voorbeeld is *openen* – **eröffnen/öffnen**. In het Nederlands is niet belangrijk of men een raam opent of een winkel opent. Het werkwoord *openen* is in beide gevallen juist, omdat men geen verschil tussen de twee betekenissen maakt (Breejen 2013:21).

Moeilijker zijn waarschijnlijk de woorden waarbij men in het Nederlands geen verschil maakt en het verschil tussen de Duitse woorden niet gemakkelijk (zoals in het geval van **Belastung - Steuer**) of aan de hand van de scheiding van de letterlijke/figuurlijke betekenis (zoals in het geval van **auflösen - lösen**) kan worden uitgelegd. Bijvoorbeeld *bijlage* kan zowel **Beilage** als ook **Anlage** zijn, omdat het in beide gevallen tot de belangrijkste (de krant, de brief of de e-mail) wordt toegevoegd. Dat is een relatief klein semantisch verschil en de woorden hebben zeker meer met elkaar te maken dan bijvoorbeeld het woordpaar **Belastung – Steuer**. Hetzelfde geldt ook bij het woordpaar *afpraak* – **Absprache/Verabredung**. Er is alleen een klein verschil tussen deze woorden, het hangt ervan af in welke situatie ze worden gebruikt, formeel of informeel, in sommige gevallen kunnen ook beide worden gebruikt. Ze overlappen dus vaak, omdat het erom gaat iets met een andere persoon af te spreken (Breejen 2013:21).

Een voorbeeld met extreem hoge oorzaak van fouten is het woordpaar *moeten* – **müssen/sollen**. Het verschil is dat **müssen** wordt gebruikt als men wordt gedwongen of het een noodzakelijkheid uitdrukt. **Sollen** wordt gebruikt als er een verzoek, een aanwijzing of een opdracht is. Het Nederlandse *moeten* heeft beide betekenissen en is dus moeilijk te vertalen. Het Nederlandse *zullen* werd oorspronkelijk gebruikt om toekomstige tijd te vormen en heeft in de meeste gevallen het Duitse **werden** als vertaling. Omdat men in het Nederlands steeds vaker *gaan* gebruikt om toekomstige tijd te vormen, komt *zullen*

bijna alleen nog bij de voorstellen voor, bijvoorbeeld in: *Zal ik het raam dichtdoen?*. In dit geval wordt het in het Duits met **sollen** vertaald: **Soll ich das Fenster schliessen?**. Als men een voorstel doet, kan men echter ook **wollen** gebruiken: **Wollen wir einen Kaffee trinken?**. In het Nederlands is het zeer ongewoon te zeggen: *Willen we koffie drinken?* en in plaats van *willen* wordt *zullen* gebruikt. In verschillende situaties worden dus verschillende werkwoorden gebruikt waarbij de beide talen bijna niet overlappen. Daarom is dat voor de mens die de taal leert des te moeilijker tussen deze werkwoorden te onderscheiden. Maar het is vanzelfsprekend voor elke mens verschillend, wat men precies als moeilijk of makkelijk waarneemt (Breejen 2013:22).

Conclusie

In mijn masterscriptie heb ik me beziggehouden met het thema van zogenaamde ‘valse vrienden’ tussen het Duits en het Nederlands. Er zijn namelijk erg veel valse vrienden tussen het Duits en het Nederlands. Deze twee talen lijken op elkaar en dat is de reden daarvoor, waarom de mensen bij het gebruik van valse vrienden veel fouten maken. Ze weten het niet, ze doen het niet opzettelijk.

Ten eerste heb ik me met de definitie van valse vrienden beziggehouden, daarna heb ik de geschiedenis van valse vrienden beschreven en ik heb ook beschreven, wanneer het begrip valse vrienden eigenlijk is ontstaan. De term *faux amis* (valse vrienden) hebben twee Franse auteurs Maxime Koessler en Jules Derocquigny in 1928 ontwikkeld. Verder heb ik over de belangrijkste auteurs geschreven die met het onderzoek van valse vrienden bezig waren. Tenslotte van het eerste hoofdstuk heb ik me met de geschiedenis van de Nederlandse taal beziggehouden, ik heb aan de hand van het artikel van Bruno De Soomer (Soomer 1999:98) de ontwikkeling van de benamingen *Duits* en *Nederlands* beschreven.

Ten tweede heb ik criteria voor het ontstaan van valse vrienden behandeld. Ik heb de drie belangrijkste criteria beschreven: het etymologische principe, de formele gelijkens en de semantische beperking. Het tweede hoofdstuk heb ik aan de hand van het artikel van Irene Doval Reixa (Reixa 1998:280) behandeld. Ze gebruikt de valse vrienden tussen het Duits en het Spaans als voorbeelden voor de drie belangrijkste criteria voor het ontstaan van valse vrienden.

Ik heb dit artikel van Irene Doval Reixa gebruikt, omdat ik het erg interessant heb gevonden, ook al ze in haar artikel geen voorbeelden van de Nederlandse woorden noemt. Ze noemt in haar artikel Duitse en Spaanse woorden die van het Latijn afstammen, bijvoorbeeld de gevallen zoals **Anämie**/‘anemia’ worden volgens haar niet als semantische valse vrienden mogen beschouwd omdat ze semantisch identiek zijn. Het enige verschil is dat in het Duits het in de spreektaal gebruikte woord **Blutarmut** ter beschikking staat terwijl het Spaanse woord ‘anemia’ tegelijkertijd het woord van de vaktaal en ook van de spreektaal is. Volgens Irene Doval Reixa vertonen deze woorden geen vastgestelde semantische verschillen maar zijn ze internationalismen met verschillen in het gebruik. Bij de internationalismen bestaan verschillen betreffende de adequaat

heid van het gebruik die heel belangrijke bronnen van interferentie vormen.

Wat de Nederlandse woorden betreft, stammen ze ook van het Latijn af. In het algemeen kan worden gezegd dat in het Duits vaker de Germaanse woorden in plaats van internationalismen worden gebruikt. Maar in het Nederlands geldt het namelijk omgekeerd – in het Nederlands worden veel meer woorden uit het Latijn of uit het Frans gebruikt. Er bestaat wel in het Nederlands het woord *bloedarmoede*, maar vaker wordt het woord *anemie* gebruikt, wat internationalisme is. Men kan het verschil tussen het Nederlands en het Duits ook goed zien bij de vreemde woorden die op -o eindigen. In het Nederlands zijn die uit het Frans overgenomen dat geen onzijdig meer kent en dus allemaal *de* woorden zijn geworden – de auto, de foto. Maar het Duits redeneert strikt morfologisch en maakt er **das** van op basis van de uitgang – das Auto, das Foto.

In het derde hoofdstuk heb ik verschillende soorten valse vrienden beschreven, dat wil zeggen toevallige en semantische valse vrienden aan de hand van de literatuur van Erlijn van Genuchten (Genuchten 2014:7). Verder heb ik de verschillen tussen valse vrienden binnen één taal uitgelegd, en valse vrienden tussen twee talen en daarvoor heb ik de literatuur van de auteurs Carlo Milan en Marlon den Breejen gebruikt. De literatuur van deze twee auteurs heeft ook als bron gediend, als ik tenslotte in dit hoofdstuk heb uitgelegd wat de begrippen *faux amis de forme* en *faux amis de sens* betekenen.

Hoofdstuk vier was aan de interferentie tussen beide talen gewijd en dat is toch een breed thema. Aan het begin van dit hoofdstuk heb ik me met interferentiefouten, oefeningswoordenboeken en syntagmatische verbanden binnen de woordenschat beziggehouden en daarvoor heb ik het artikel van Heinz Eickmans (Eickmans 1989:38) gebruikt. Aan de hand van de literatuur van Bruno De Soomer (Soomer 1999:100) heb ik ook over de Nederlandse volgorde van de zinsdelen, over lexicaal-semantische interferentiefouten tussen het Duits en het Nederlands, over interferentiefouten in het gebied van de pragmatiek tussen het Duits en het Nederlands en tenslotte ook over interferentiefouten in het morfo-syntactische gebied tussen het Duits en het Nederlands geschreven. Bruno De Soomer beschrijft in zijn artikel fouten die de Nederlandse moedertaalsprekers maken als ze het Duits leren. Daarom heb ik van zijn artikel deze fouten overgenomen en beschreven. Ik heb daarvoor ook voorbeelden gebruikt en alle voorbeelden met het sterretje zijn fout. Aan de hand van deze fouten laat ik zien dat het

niet waar is dat alle Nederlanders automatisch ook Duits kennen, de meeste van hen moeten het Duits leren zoals alle andere vreemde talen.

In het laatste hoofdstuk van mijn masterscriptie was ik met valse vrienden als een semantisch fenomeen bezig. Aan het begin van het hoofdstuk vijf heb ik verschillende auteurs vergeleken die valse vrienden als een semantisch fenomeen hebben beschreven, namelijk Leona van Vaerenbergh (Vaerenbergh 1993:242) verdeelt valse vrienden in de uitdrukkingen met totaal verschillende betekenis, in de uitdrukkingen met gelijkenis in de betekenis en in valse vrienden op grond van de stilistische en culturele verschillen. De tweede auteur is Pedro José Chamizo Dominguez (Chamizo Dominguez 2002:1835) en hij onderscheidt twee verschillende soorten van valse vrienden, namelijk chance false friends en semantic false friends. Ten derde schrijft Irene Doval Reixa (Reixa 1998:286) over totale valse vrienden, over gedeeltelijke valse vrienden en over pseudovreemdtalige woorden. Verder heb ik de twee tabellen van Marlon den Breejen laten zien en beschreven. In de eerste tabel worden valse vrienden zonder overlappingen in de betekenis beschreven, dus in deze tabel zijn de woorden die helemaal niets met elkaar te maken hebben in tegenstelling tot de tweede tabel, waar valse vrienden met overlappingen in de betekenis worden beschreven en bij deze woorden moet je echter goed opletten, omdat ze tot misverstanden kunnen leiden. Men moet bij deze valse vrienden leren in welke situatie welk woord kan worden gebruikt.

Bronnen

- Breejen, Marlon den: *Falsche Freunde Niederländisch-Deutsch*. Utrecht: Universiteit Utrecht. 2013.
- Domínguez, Pedro José Chamizo; Nerlich, Brigitte: *False friends: their origin and semantics in some selected languages*. In: *Journal of Pragmatics* 34 (2002), p. 1833-1849.
- Eickmans, Heinz: *Auf der Suche nach den „wahren Freunden“*. In: *Niederländischunterricht an deutschen Schulen und Volkshochschulen*, Münster, 1989, p. 38-48.
- Genuchten, Erlijn van: *Alles kla(a)r? Valse vrienden tussen het Duits en het Nederlands*. Tübingen: Kemper Conseil Publishing, 2014.
- Milan, Carlo: *Falsche Freunde. Ein besonderes Problem der kontrastiven Lexikologie (deutsch – italienisch)*. In: *Sprachwissenschaft* 14 (1989), p. 384-404.
- Reixa, Irene Doval: *Zu dem Begriff „Falsche Freunde“ und seiner praktischen Anwendung am Sprachenpaar Deutsch-Spanisch*. In: *Revista de filología alemana* 6 (1998), p. 277-289.
- Soomer, Bruno de: *Typische Lernschwierigkeiten niederländischsprachiger Deutschlerner*. In: *Kanwilverstan. Festschrift – Feestbundel Jos Wilmots*; Hasselt: LUC, 1999, p. 95-131.
- Vaerenbergh, Leona van: *Niederländisch – Deutsch: falsche Freunde und andere Interferenzen*. In: *Linguistica Antverpiensia* 27 (1993), p. 241 – 254.

Resumé in het Tsjechisch

Tématem této magisterské práce je srovnání falešných přátel v německém a nizozemském jazyce na základě poznatků z použité literatury. První část práce je věnována definici falešných přátel, jejich historii a také tomu, jak falešní přátelé vznikají. Další část práce je věnována nejen falešným přátelům mezi dvěma odlišnými jazyky, nýbrž i falešným přátelům v rámci jednoho stejného jazyka. Následně jsou popisovány interferenční chyby, kterých se dopouštíme, pokud je řeč o falešných přátelích mezi dvěma jazyky, respektive mezi němčinou a nizozemštinou. V poslední části této magisterské práce jsou popisováni falešní přátelé jako sémantický fenomén, tedy z hlediska sémantiky. Tato kapitola je věnována různým druhům falešných přátel a doslovnému významu falešných přátel.

V této magisterské práci bylo použito mnoho citací či parafrází, které podpírají uváděné myšlenky.

Resumé in het Duits

Das Thema von dieser Magisterarbeit ist das Vergleichen von falschen Freunden in Deutsch und in Niederländisch aufgrund der Erkenntnisse von der verwendeten Literatur. Der erste Teil dieser Arbeit wird der Definition der falschen Freunde und ihrer Geschichte gewidmet. In diesem Teil wird auch beschrieben wie die falschen Freunde entstehen. Der nächste Teil dieser Arbeit wird nicht nur den falschen Freunden zwischen zwei verschiedenen Sprachen gewidmet, sondern auch den falschen Freunden im Rahmen einer gleichen Sprache. Dann werden die Interferenzfehler beschrieben, das heißt die Fehler, die man macht, wenn man über die falschen Freunde zwischen zwei Sprachen spricht, beziehungsweise zwischen Deutsch und Niederländisch. Im letzten Teil dieser Magisterarbeit werden die falschen Freunde als ein semantisches Phänomen beschrieben, das heißt vom Gesichtspunkt der Semantik. Diese Kapitel wird den verschiedenen Sorten der falschen Freunden gewidmet und auch der wortgetreuen Bedeutung der falschen Freunden.

In dieser Magisterarbeit wurden viele Zitate oder Paraphrasen verwendet, die die angegebenen Gedanken unterstützen.

Annotatie

Jméno: Beáta Buchníčková

Název katedry a fakulty: Katedra nederlandistiky FF UP v Olomouci

Název magisterské práce v nizozemštině: Valse vrienden tussen het Duits en het Nederlands

Název magisterské práce v češtině: Falešní přátelé mezi němčinou a nizozemštinou

Název magisterské práce v angličtině: False friends between German and Dutch

Vedoucí magisterské práce: prof. dr. Wilken Engelbrecht, cand. litt.

Počet stran: 69

Počet znaků: 116 083

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 8

Klíčová slova: lingvistika, nizozemština, němčina, srovnání, falešní přátelé, interference, chyby, sémantika, etymologie, faux amis de forme, faux amis de sense, kontrastivní slovníky, výzkum, vznik, podobnost, náhoda, význam

Krátká charakteristika:

Tématem této magisterské práce je srovnání falešných přátel v německém a nizozemském jazyce na základě poznatků z použité literatury. První část práce je věnována definici falešných přátel, jejich historii a také tomu, jak falešní přátelé vznikají. Další část práce je věnována nejen falešným přátelům mezi dvěma odlišnými jazyky, nýbrž i falešným přátelům v rámci jednoho stejného jazyka. Následně jsou popisovány interferenční chyby, kterých se dopouštíme, pokud je řeč o falešných přátelích mezi dvěma jazyky, respektive mezi němčinou a nizozemštinou.